

AHMED FERİD'İN MANZÛME-İ SE ZEBÂN-I AKÂİD-İ ADÛDÎ ADLI ESERİ (EDİSYON KRİTİK VE ÇEVİRİ)

Ahmed Ferid's Manzume-i Se Zeban-ı Akaid-i Adudi (Edition Critic And Translation)

Zahir SÜSLÜ¹

Şahin ŞİMŞEK²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi TDE Bölümü, zahirsuslu@batman.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9518-7597.

² Doç. Dr., Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagatı ABD, sahinsek21@gmail.com, orcid.org/0000-0002-5727-4518.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 03.09.2021
Kabul/Accepted: 04.02.2022

DOI:10.20322/littera.893436

Anahtar Kelimeler

Ahmed Ferid, Adudî, manzûme, akâid, tercüme.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı içerisinde tevhid, mevlid, siyer, miraç, naat, akaid, fıkıh gibi dinî konulu birçok manzum eser yazılmıştır. 19. yüzyılda yaşadığı bilinen ancak hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan Ahmed Ferid'in üç dilde yazdığı mesnevisi de dini konuludur. Ahmed Ferid, Adudüddin el-İcî'nin "el-Akâidü'l-Adudiyye" isimli eserini manzum formata soktuktan sonra Farsça ve Türkçeye manzum formatta tercüme etmiştir. Şair, Adudî'nin eseri haricinde Celâlüddin Muhammed ed-Devvânî'nin "Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye"si ile Mehmet Fevzi Efendi'nin "el-Cemâlü'd-Deyyânî ale'l-Celâli'd-Devvânî" isimli eserlerinden de faydalanmıştır. Eser dönemin Şeyhülislamı Sadeddin Efendi'ye ithaf edilmiştir. Eserin üç dilde yazılmış olması, klasik dönem edebiyatı açısından son derece önemlidir. Ahmed Ferid, Adudî'nin akaidini 76'şar beyitlik Arapça, Farsça ve Türkçe beyitlerle anlatmıştır. Eserin sonuna 25 beyitten oluşan Türkçe-Farsça sözlük eklemiştir. Akaid eseri yazan her şair gibi bu geleneği devam ettiren Ahmed Ferid de, eserini sanat kaygısında uzak tamamen didaktik bir amaçla yazmıştır.

Bu makale, Ahmed Ferid adına Çorum İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 1084/2 arşiv numarada kayıtlı bir akaid manzumesinin incelemesidir. Çalışmaya öncelikle, akaid ilmi ve klasik Türk edebiyatı döneminde yazılmış manzum akaid eserleri hakkında bilgi verilerek başlanmıştır. Sonrasında sırasıyla; eserin tercüme edildiği kaynak ve müellifi, incelenen eserin müellifi, eserin nüshaları, eserin yazılış tarihi ve sebebi, eserin şekil özellikleri ve muhtevası gibi konulara değinilmiştir. İncelemeden sonra eser, Latin harflerine aktarılmıştır.

ABSTRACT

Throughout Classical Turkish Literature period many poetic works with religious content (written in verses) were written, such as mawlid, monotheism, prophetic biography, miraj, naat (poem praising prophet Muhammet), akaid, fiqh. Ahmed Ferid's Mesnevi, who is known to be lived in 19. Century yet there isn't enough information about his life, written in three languages and the content is religious. Ahmed Ferid translated Adudüddin el-Icî's el-Akaidül-Adudiyye into Persian and Turkish, after converting it into poetic form. Except Adudî's work, The Poet made use of works of Celâlüddin Muhammed ed-Devvânî's "Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye" and Mehmet Fevzi Efendi's "el-Cemâlü'd-Deyyânî ale'l-Celâli'd-Devvânî". The work was dedicated to Sadeddin Efendi, who was the shaykh al-islam of the era. It is very important for the Classical Period Literature that the work was written in three languages. Ahmed Ferid Adudî's Akaid is studied in Arabic, Persian and Turkish in forms of 76 couplets. A Turkish-Persian Dictionary consisting of 25 couplets is added at the end of thr work. Like every Akaid writing poet, Ahmed Ferid wrote his work with a didactic aim away from artistic concerns.

Keywords

Ahmed Ferid, Adudi, poem, akaid, translation.

This article is examination of an akaid verse which is in Çorum Public Library with the archive number 19 Hk 1084/2. First The article starts by giving information about akaid knowledge and akaid works written during Classical Turkish Literature period. Then one by one. gives information about the source of the translated work and translator, author of the work, copies of teh work, date of the writing and the reason of writing, characteristics of the work and content of the work. After the examination the work is changed into Latin alphabet.

Atf/Citation: Süslü, Z., Şimşek Ş. (2022), "Ahmed Ferîd'in Manzûme-i Se Zebân-ı Akâid-i Adûdî Adlı Eseri (Edisyon Kritik ve Çeviri)", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/2, 1738-1789.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Zahir SÜSLÜ, zahir.suslu@batman.edu.tr, Şahin ŞİMŞEK, sahinsimsek21@gmail.com

GİRİŞ

Dinî istilahta manası iman, inanç olan itikâd kelimesi (Erdoğan 2013: 274); düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma anlamındaki "akd" kelimesinden türemiştir (Devellioğlu 2005: 21). Akâid kelimesi, akd kelimesinden türemiş olup gönülden bağlanılan şey anlamındaki akîde kelimesinin çoğuludur (Kılavuz 1989: 212). Akâid terim olarak İslam dininin temel kaideleri, inanılması zaruri hükümleri anlamına gelmektedir (Kılavuz 1989: 212).

İslam dinince inanılması gereken hükümler bir bütündür. Naslarla sabit olan imanî hükümlerin bir kısmına inanmak bir kısmını da reddetmek küfürdür. İmanî hükümler ilk peygamberden son peygambere kadar değişmez hükümlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'e göre bütün peygamberlerin tebliğ ettiği akaidin temelini tevhid inancı oluşturmuştur. Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde tevhid akidesinin değişmesi ve bozulması sonraları kul müdahalesi neticesi ile ortaya çıkmıştır. Hatta İslam dini içerisinde de Mutezile, Maturidiye, Eşariye gibi mezheplerin akidelerinde de kader, kabir, Allah'ın sıfatları gibi noktalarda farklı anlayışlar mevcuttur (Kılavuz 1989: 212,213).

Akâid ilminin konusu Amentü olarak bilinen Allah'a, Allah'ın meleklerine, kullarına gönderdiği kitaplara, peygamberlere, kadere ve kazaya, Ahiret gününe inanmak gibi imanî esaslardır. Akâid ilmi, akıl baliğ olmuş her ferde farz olduğu için, din alimleri tarafından önemsenmiş ve bunun neticesinde bu alimler tarafından birçok dinî eser yazılmıştır (Kılavuz 1989: 213). Ebû Hanîfe'nin "*Fıkhu'l-Ekber*" isimli eseri akâid ile ilgili ilk eserlerdendir.

Ebû Hanîfe, İmam Şafi'î, Tahâvî, Ahmed bin Hanbel, Tâberî, Adudüddin el-Îcî, Neseî gibi birçok alim akâid üzerine eser yazmıştır. Bu ilk dönem eserleri, konu olarak genellikle bidat ehlini reddeden ve sünnet akidesini ortaya koyan risalelerdir. Bu eserlerde İslam akidesine uymayan görüşler reddedilmiş, doğru akîde açıklanmıştır (Kılavuz, 1989: 214). Bu durum Eşarî ve Maturidî akidesinin sistemleşmesini sağlamıştır. Ehl-i Sünnet müntesipleri itikâden bu ekole tabi olmuştur.

Hemen her dönemde lüzum görüldüğü için akâid ile ilgili eserler yazılmıştır. Mensur olarak yazılan eserlerin yanı sıra manzum olarak yazılan akaid eserleri de mevcuttur. Tercümesi yapılan eser manzumsa tercüme de formata uygun olarak manzum yazılmıştır. Üşî'nin manzum olan Arapça "*Kasîde-i Emâli*"sine Hoca Sadeddin Efendi'nin, Şem'î'nin, Visâlî'nin ve Yanyalı Hâfız Refi' Efendi'nin Türkçe manzum tercümeleri; Hızır Bey'in Arapça "*Kasîde-i*

Nûniyye"sine müellifi bilinmeyen bir şairin yaptığı manzum Türkçe tercüme; Molla Câmî'nin manzum olan Farsça "*İtikâd-nâme*"sine Duhânî-zâde Velî'nin Türkçe manzum tercümesi bu türden tercümelere örnektir (Akçay 2011: 31,53,57).

Yine Ebû Hanîfe'nin mensur olan "*Fıkhü'l-Ekber*"ine Âlemî ve Seyyidî'nin Türkçe yaptıkları manzum tercüme, Ebû Hanîfe'nin mensur olan "*el-Vasiyye*"sine Hücetü'l-İslâm lakaplı Muhammed adlı bir şahsın Türkçe yaptığı manzum tercüme (Akçay 2011: 16), Neseî'nin Arapça olan "*Akaid-i Neseî*" eserine Reyî'nin "*Nûru'l-Hüdâ*" isimli Türkçe manzum tercümesi (Mecek 2010: 9) de klasik Türk edebiyatı geleneği içinde yer alan manzum akaid örnekleridir.

Tercüme haricinde klasik Türk edebiyatı dönemi içerisinde telif olarak yazılan manzum akaid eserleri de mevcuttur. Nahîfî'nin "*Tevhid-i Hakk*"ı, Rızaî'nin "*Nazmu'l-Leâlî*"si, Vecihî Paşa-zâde'nin "*Kaside-i İtikadiye*"si ve Veled Çelebi İzbudak'ın "*Türkçe İtikad Manzumesi*" telif eserlere örnek gösterilebilir (Akçay 2011: 72).

Ebû Hanîfe'nin "*Fıkhü'l-Ekber*"ine Âlemî'nin 17. yüzyıl veya öncesinde kaside nazım şekli ile yazdığı tercüme 98 beyittir. (Akçay 2011: 17,19). Seyyidî'nin 17. yüzyılda yaptığı tercüme, mesnevi nazım şekli ile yazılmakla birlikte eserin bazı bölümleri kaside nazım şekli ile yazılmıştır. Eser, derkenarlarındaki beyitlerle birlikte 205 beyittir. (Akçay 2011: 25). Ebû Hanîfe'nin "*el-Vasiyye*"sine Hücetü'l-İslâm lakaplı Muhammed'in yaptığı tercüme, mesnevi nazım şekli ile yazılmış olup eser 182 beyittir (Akçay 2011: 29). Eserin yazılış tarihi bilinmemektedir.

Neseî'nin "*Akaid-i Neseî*"sine Reyî'nin 1706 tarihinde mesnevi nazım şekli ile yazdığı "*Nûru'l-Hüdâ*" isimli tercüme, 24 varaktır (Mecek 2010: 9).

Üşî'nin "*Kaside-i Emâlî*" isimli eserine Hoca Sadettin Efendi'nin 16. yüzyılda kaside nazım şekli ile yazdığı "*Lâmiyye-i Kelâmiyye*" isimli tercüme 67 beyittir. (Akçay 2011: 33,35). Şemî'nin tercümesi, murabba nazım şekli ile yazılmış olup eser 134 (67x2) beyit ve Şemî'nin ilave ettiği 14 beyittir. Eser, 16. yüzyılda yazılmıştır (Akçay 2011: 40). Visâlî'nin tercümesi, kaside nazım şekliyle yazılmış olup eser 66 beyittir (Akçay 2011: 46). Yanyalı Hâfız Refî' Efendi'nin 19. yüzyıldaki tercümesi, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup eser 175 beyittir. (Akçay 2011: 49,50).

Hızır Bey'in "*Kaside-i Nûniyye*"sine müellifi bilinmeyen bir şairin yaptığı tercüme, kaside nazım şekliyle yazılmış olup eser 217 beyittir (Akçay 2011: 55).

Molla Câmî'nin İtikâd-nâme'sine Duhânî-zâde Velî'nin 16. yüzyılda mesnevi nazım şekliyle yaptığı tercüme, 395 beyittir. (Akçay 2011: 58-61).

Manzum olarak yazılan telif eserlerden; Nahîfî'nin 18. yüzyılda mesnevi nazım şekli ile yazdığı *Tevhîd-i Hakk*'ı 756 (Akçay 2011: 75), Rızâî'nin 17. yüzyılda mesnevi nazım şekli ile yazdığı *Nazmu'l-Le'âlî*'si 288 (Akçay 2011: 82-84) Vecihî Paşa-zâde'nin kaside nazım şekli ile yazdığı *Kaside-i İtikadiyye*'si 215 beyittir (Akçay 2011: 93). Veled Çelebi İzbudak'ın 20. yüzyılda hece vezni ile yazdığı *Türkçe İtikad Manzumesi* 102 kıtadır. (Akçay 2011: 95).

Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında, klasik Türk edebiyatı döneminde tercüme eserlerin telif eserlerden daha fazla olduğu görülmüştür. Manzum olarak tercüme edilen eserlerin ekseriyetle Arapça eserlerden tercüme edildiği tespit edilmiştir. Tercüme eserlerin yalnızca bir tanesi, Molla Câmî'nin Farsça olan İtikâd-nâmesinden tercümedir. Bu eserler nazım şekli olarak mesnevi, kasîde, murabba ve kıta ile yazılmıştır. Eserlerden bir tanesi hece ölçüsü ile yazılmıştır, diğer eserler aruz vezni ile yazılmıştır. Eserler genel olarak 100 küsur beyitlik eserlerdir. Sadece Nahîfî'nin eseri 756 beyittir.

Makalenin asıl konusunu oluşturan Ahmed Ferîd'in tercümesi de mülemma bir mesnevidir. Eser, Adudüddin İcî'nin Akâidi'nin Arapça, Farsça ve Türkçe manzûm tercümesidir. Şair anlatmak istediği her itikâdî meseleyi önce Arapça sonra Farsça daha sonra Türkçe bir beyitle anlatmıştır.

1. Eserin Tercüme Edildiği Kaynak ve Kaynak Eserin Müellifi

Eser, Adudüddin el-İcî'nin "*el-Akâidü'l-Adudiyye*" adıyla şöhret bulmuş olan Arapça eserinden tercüme edilmiştir. 680 (m. 1281)'de Şiraz yakınlarındaki İcî'de doğan ve 756 (m. 1355)'te vefat eden Eşarî kalamcısı Adudüddin el-İcî; akîde, fıkıh ve dil bilimlerinin esaslarını araştıran eserler yazmıştır (Görgün 2000: 410-411).

Adudüddin el-İcî "*el-Akâidü'l-Adudiyye*"yi, Eşarîliğin diğer fırkalardan ayrılan taraflarını, delil getirmeksizin bab ve fasıl taksimine başvurmadan yazmıştır (Yavuz 1989: 216). Muhammet Ali Koca, "*el-Akâ'idü'n-Nesefiyye ve el-Akâ'idü'l-Adudiyye Örneğinde Osmanlı'da Akaid Risaleleri: Problemler, Özellikler ve Literatür*" isimli çalışmasında, Adudüddin el-İcî'nineserinin 15 şerhini ve 86 hâşiyesinin olduğunu tespit edebilmiştir (Koca 2016: 77-94).¹ Küçük hacme sahip olan "*el-Akâidü'l-Adudiyye*"ye bu derece şerh ve hâşiye yazılmış olması, eserin Osmanlı sahasında tesirli olduğunun ve rağbet gördüğünün kanıtıdır. Ahmed Ferîd de bu şerh ve hâşiyelerden birer tanesine manzumesinin 4. ve 7. beyitinde işaret etmiştir:

Ve ni'me meslekühü meslekün sehlün ve **Cemâl**

Ve in-erâde ziyâden 'aleyhi **şerhü Celâl**

Be-ser-i fen ez-se zebân sehl ü hoşterî be-resed

Reved be-**şerh-i Celâl** er ziyâde mî be-resed

Lisânımız 'Arabî Fârisiyle şîr ü şeker

Mürîd-i zâ'id olursa **Celâli** sadra çeker (4. beyitler)

¹ Muhammet Ali Koca; *el-Akâ'idü'l-Adudiyye* eserinin literatürünü çıkarmak için İSAM'ın Türkiye Kütüphaneleri Veri Tabanından tarama yaptığını belirtmiştir.

Bi-nef'ihi bedelün li'l-Celâli men nazarâ

Yerâ Cemâle me'âni'l-kemâli müsteţarâ

Be-vech-i fâ'ide kereded bedel be-metn-i Celâl

Kesî ki mî nigered bîned ü güşüde Cemâl

Be-vech-i fâ'ide metn-i Celâl'e oldı bedel

İden nazar görür anda açık Cemâl-i ledel (7. beyitler)

Beyitlerde “şerh-i Celâl” olarak geçen eser, Adudüddin el-İcî'nin “el-Akâidü'l-Adudiyye”sine, miladî 15. asırda yaşamış olan Celâlüddîn Muhammed ed-Devvânî'nin “Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye” adıyla yaptığı şerhtir. Bu şerh Osmanlı medreselerinde uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur (Anay 1994: 259-260).

Yine beyitlerde “Cemâl” olarak geçen eser de Devvânî'nin “Celâl” şerhine, Mehmet Fevzi Efendi (ö. 1318/1900) tarafından, “Cemâl ale'l-Celâl/el-Cemâlü'd-Deyyânî ale'l-Celâli'd-Devvânî” adıyla yazılan haşiyedir (Koca 2016: 89).

2. Ahmed Ferîd

Eserin mütercimi Ahmed-i Ferîd'dir. Şair, ismini eserinin giriş kısmında belirtmiştir:

Ve ba'de zâ feleni' met 'Aķâ'idü'l-'Ađudî

Ve nazmühü li-Ferîdin 'aleyhi mu'temedî

Ve ba'de-zîn çi hoş in Aķmed-i Ferîd be-kerd

'Aķâ'id-i 'Ađudî-râ be-nazm terceme serd

Ve ba'de-zîn ne güzel eyledi kemîn-i Ferîd

'Aķâ'id-i 'Ađudî'yi be-nazm ü naķl-i serîd

Şair, çocuklarının ismini de aynı kısımda belirtmiştir:

Eyâ celâ'e 'uyüni ħuzü bihi lezzet

Veyâ Hüseynü Necibü ve Muĥammed 'İzzet

Ayâ du pertev-i dîdem ħarîd zîn lezzet
Şümâ Hüseyin Necîb u Muĥammed 'îzzet

Cilâ-yı dîdelerim bundan aşl-ı lezzet aluñ
Necîb ü 'îzzetim oğlum hezle sâye şaluñ

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğünde doğum tarihi 1283 (m. 1866-67) olan Ahmed Ferîd isimli bir şair mevcuttur (Erdoğan 2014). Ancak makaleye konu olan Ahmed Ferîd'in manzum formatta tercüme ettiği eserin 1279 (m. 1862) istinsah tarihli olması, şairin 1279 (m. 1862) tarihinden önce doğmuş olduğunun kanıtıdır. Bu sebeple Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğündeki Ahmed Ferîd ile Adudî'nin eserini manzum formatta tercüme eden Ahmed Ferîd aynı şahsiyet değildir. Ancak:

Ve ni'me meslekühü meslekün sehlün ve **Cemâl**

Ve in-erâde ziyâden 'aleyhi **şerhü Celâl**

Be-ser-i fen ez-se zebân sehl ü ħoşterî be-resed

Reved be-**şerh-i Celâl** er ziyâde mî be-resed

Lisânımız 'Arabî Fârisiyle şîr ü şeker

Mürîd-i zâ'id olursa **Celâli** sadra çeker (4. beyitler)

Bi-nef'ihi bedelün li'l-**Celâli** men nazarâ

Yerâ **Cemâle** me'âni'l-kemâli müsteţarâ

Be-vech-i fâ'ide kereded bedel be-metn-i **Celâl**

Kesî ki mî nigered bîned ü güşüde **Cemâl**

Be-vech-i fâ'ide metn-i **Celâl**'e oldi bedel

İden nazar görür anda açık **Cemâl**-i ledel (7. beyitler)

beyitlerinde Devvânî'nin "Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye"yesine, "el-Cemâlü'd-Deyyânî ale'l-Celâli'd-Devvânî" adıyla yazılan hâşiye sahibi Mehmet Fevzi Efendi'nin m. 1826-1900 yılları arasında yaşadığı bilindiğinden, Ahmed Ferîd'in 19. yüzyılda yaşadığı söylenebilir.

2. Eserin Nüshaları

Transkribe edilen eser, Çorum İl Halk Kütüphanesinde 19 Hk 1084/2 arşiv numarada kayıtlı olan matbu nüshadır. Bir kitap içindeki eser, 2-19 sayfaları arasındadır. Her sayfada 15 beyit vardır. Eserin içinde bulunduğu kitapta; avamil, edevat ve bina konularını şamil eserler de mevcuttur.

Eserin Çorum nüshası haricinde; İBB Atatürk Kütüphanesinde Mc_Osm_K. 00675/03 numarada "Manzume-i Se Zeban-i Akaid-i Adudiyye", Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege bölümünde 0116556 numarada "Manzume-i Seh-Zeban-i Akaid-i Adudiyye", Marmara İlahiyat Nadir Eserler Kütüphanesinde R158929 numarada Manzume-i Se Zeban-i Akaid-i Adudiyye" ismiyle kayıtlıdır. Ancak bu üç kütüphanedeki nüshanın Çorum nüshasından hiçbir farkı yoktur.

3. Eserin Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin yazılış tarihi hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak eserin 1279 (m. 1862) tarihinde istinsah edilmiş olduğu bilinmektedir.² Yine:

Müşîrû şadri şudûri yüşârü Sa'dü'd-dîn

Edâmehü'l-melikü'r-rabbü fi-hi sermedeyn

Müşîr-i şadr-ı Meşîhat ü Sa'd-i dîn-i ebed

Münîr-i mesned-i iftâ' büved be-'avn-i şamed

Müşîr-i şadr-ı Meşîhat o Sa'd-i dîn-i Hudâ

Buyura mesned-i vâlâ nişîni tâ ebedâ

beyitleri, eserin dönemin şeyhülislamı olan Sadeddin Efendi'ye ithaf edildiğini göstermektedir. Bu iki bilgi göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı Devletinde Sadeddin isminde iki şeyhülislam tespit edilmiştir. Bunlardan biri m. 1598-99 yıllarında şeyhülislamlık makamda bulunan Hoca Sadeddin Efendi, diğeri m. 1858-63 yıllarında şeyhülislamlık makamda bulunan Mehmed Sadeddin Efendi'dir. Ahmed Ferîd'in eserini ithaf ettiği şeyhülislam, m. 1858-63 yıllarında bu makamda görev yapmış olan Mehmed Sadeddin Efendi'dir: Bu tespite:

² Kad nemağa hâzihi'l-manzûmâti Muhammed el-Hulûşî ve tubî'at fi maţba'ati el-Hâc Muḥarrem Efendî fî seneti tis'in ve seb'îne ve mi'eteyni ve elf.

Ve ni'me meslekühü meslekün sehlün ve **Cemâl**

Ve in-erâde ziyâden 'aleyhi **şerhü Celâl**

Be-ser-i fen ez-se zebân sehl ü hoşterî be-resed

Reved be-**şerh-i Celâl** er ziyâde mî be-resed

Lisânımız 'Arabî Fârisiyle şîr ü şeker

Mürîd-i zâ'id olursa **Celâli** sadra çeker (4. beyitler)

Bi-nef'îhi bedelün lî'l-**Celâli** men nazarâ

Yerâ **Cemâle** me'ânî'l-kemâli müsteţarâ

Be-vech-i fâ'ide kereded bedel be-metn-i **Celâl**

Kesî ki mî nigered bîned ü güşüde **Cemâl**

Be-vech-i fâ'ide metn-i **Celâle** oldı bedel

İden nazar görür anda açık **Cemâl-i** ledel (7. beyitler)

beyitlerinde geçen Cemâl eserinin sahibi olan Mehmet Fevzi Efendi'nin, m. 1826-1900 yılları arasında yaşamış olması gösterilebilir (Uzun 1995: 507). Bu bilgiler ışığında eserin 1858-63 yılları arasında yazıldığı sonucuna varılmıştır.

Şair, eserin yazılış sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

Ve ni'me meslekühü meslekün sehlün ve Cemâl

Ve in-erâde ziyâden 'aleyhi şerhü Celâl

Be-ser-i fen ez-se zebân sehl-i hoşterî be-resed

Reved be-şerh-i Celâl er ziyâde mî be-resed

Lisânımız 'Arabî Fârisiyle şîr ü şeker

Mürîd-i zâ'id olursa Celâli sadra çeker

Şair eserin; tercüme ediliş tarzının kolay ve güzel, yapılan açıklamalarla daha anlaşılır olduğunu söylemiştir. Ayrıca Türkçe'nin Arapça ve Farsça ile süt ve şeker tadı verdiğini ve daha hoş bir hale geldiğini söylemiştir.

4. Eserin Şekil Özellikleri

Şair eserini, mesnevi nazım şekli ve aruzun “mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün” kalıbıyla yazmıştır.

Eserin Hâtîme bölümü, Farsça-Türkçe lügat mahiyetindedir. Hâtîmeye kadar 76'şar beyit Arapça, Farsça ve Türkçe beyit vardır. Şairin, Türkçe beyitlerde kafiye yaparken başvurduğu kelimelerin büyük çoğunluğu -40 beyit- Arapça kelimelerdir:

evlâmız-Mevlâmız (b. 2), ferîd-serîd (b. 3), encâma-İslâma (b. 5), bedel-ledel (b. 7), simât-fe'ilât (b.9), mu'cizeyi-Rabbi (b. 10), vâcib-lâzib (b. 16), hâcet-tâkat (b. 18), Qadîm-Hakîm (b. 19), Hännân-Mennân (b. 22), bahir-kâdir (b. 23), cemî-semî (b. 24), ğayra-ğayra (b. 26), inkâr-müşâr (b. 27), kıyâm-makâm (b. 29), râzî-kâzî (b. 32), vâzib-tâlib (b. 33), lâzim-câzim (b.34), nisbet-himmet (b. 36), sebep-taleb (b. 39), taḥsîn-tehcîn (b. 40), müstaḥsen-ḥüsün (b. 42), Mîkâl-bi-kâl (b. 47), melâ'ikeye-sâmikeye (b. 48), Mecîd-Mu'îd (b. 50), tevķîf-tavşîf (b. 52), cismân-mîzân (b. 53), maḥlûk-mağrûk (b. 54), kebîr-Qadîr (b. 56), ümmetine-himmetine (b. 57), merâ'-verâ' (b. 59), Muḥammedür-Aḥmeddür (b. 60), ma'şûm-meczûm (b. 61), melâ'ikden-sâlikden (b. 62), evlâ-Mevlâ (b. 64), 'Ömer-beşer (b. 66), tertîb-edîb (b. 67), inkârî-iẓhârî (b. 70), ḥâl-Müte'âl (b. 72), vâcib-tâlib (b. 74).

Türkçe 3 beyitte kafiye, Farsça kelimelerle yapılmıştır: dürûğ-fürûğ (b. 28), beze-çize (b. 31), peser-yekser (b. 63).

Türkçe 11 beyitte kafiye, Türkçe kelimelerle yapılmıştır: şeker-çeker (b. 4), aluñ-şaluñ (b. 8), kul-ol (b. 17), yokdur-çokdur (b. 21), gelür-çalur (b. 30), yok-çok (b. 41), degil-bil (b. 46), itmezler-gitmezler (b. 49), okunur-çokunur (b. 51), ol-kul (b. 55), iden-ğan (b. 75).

Türkçe 7 beyitte kafiye, Arapça ve Farsça kelimelerle yapılmıştır: ihdâ-Ḥudâ (b. 1), Ḥudâ-ebedâ (b.6), peygamber-maẓhar (b. 12), sehî-zihî (b. 13), Dâver-yâr (b. 25), güher-ezher (b. 35), şândır-âsândır (b. 73).

Türkçe 9 beyitte kafiye, Arapça ve Türkçe kelimelerle sağlanmıştır: daḥî-âḥî (b. 20), kim-ḥâkim (b. 38), bil-bedel (b. 43), birdir-bâhir (b. 44), var-Ġaffâr (b. 58), olmağ-muṭlağ (b. 68), dimek-şek (b. 69), şek-dimek (b. 71), ḥaḳla-şakla (b. 76).

Türkçe 6 beyitte kafiye, Farsça ve Türkçe kelimelerle sağlanmıştır: yekser-olisar (b. 11), peser-sünnetler (b. 14), heb-rab (b.15), gevher-eyler (b. 37), az-râz (b. 45), eyler-âver (b. 65).

Türkçe 7 beyitte cinas vardır: evlâmız-Mevlâmız (b. 2 ve 64), aluñ-şaluñ (b. 8), daḥî-âḥî (b. 20), kim-ḥâkim (b. 38), az-râz (b. 45), itmezler-gitmezler (b. 49).

Bazı beyitlerde kafiyeler kusurludur. Türkçe ekler ile kafiye sağlanmıştır: Yekser-olisar (b. 11), sünnetler-peser (b. 14), eyler-gevher (b. 37), birdir-bâhir (b. 44), eyler-âver (b. 65), olmağ-muṭlağ (b. 67), dimek-şek (b. 69), şek-dimek (b. 71), ḥaḳla-şakla (b. 76).

Bazı beyitlerde kafiyeler tekrar etmişse de şair, kafiye bulmakta zorluk çekmemiştir: evlâmız-Mevlâmız (b. 2-64) dimek-şek (b. 69-71), kul-ol (b. 17-55).

Farsça 36 beyitte kafiye Arapça kelimelerden müteşekkildir: encâmî-İslâmî (b. 5), ebed-şamed (b. 6), Celâl-Cemâl (b. 7), lezzet-îzzet (b. 8), nişân-fe'ilân (b. 9), ilâh-şalâh (b. 10), nażar-manzar (b. 16), ikrâm-kirâm (b.21), kemâl-zevâl (b. 22), celîl-meşîl (b. 25), kâ'im-nâ'im (b. 26), hayyiz-meyyiz (b. 27), kızb-'azb (b. 28), cezâ-vizâ (b. 29), bi'z-zât-şifât (b. 31-44), âver-Dâver (b. 32), selâm-âlâm (b. 33), vâcib-lâzib (b. 34), câ'iz-fâ'iz (b. 36-56), fażl-'adl (b. 38), taḥsîn-tehcîn (b. 40), maḳdûrât-maḥlûkât (b. 45), melâ'ik-sâmik (b. 48), Ḳavî-Maḥvî (b. 50), tevķîfî-tavşîfî (b. 52), ecsâd-cevâd (b. 53), ḥaḳ-muṭṭlaḳ (b. 54-58), tevbe-nevbe (b. 55), rûsûl-sübûl (b. 59), 'ulvî-ḥulvî (b. 62), inkâr-iẓhâr (b. 70), emşâl-istiḥlâl (b. 71), kâ'il-kâbil (b. 72).

Farsça 19 beyitte kafiye Arapça ve Farsça kelimelerle sağlanmıştı: kerd-ferd (b. 1), men-eymen (b. 11), rehâ-behâ (b. 13), bûd-ma'bûd (b. 15), şân-âsân (b. 18), nîz-'Azîz (b. 19), Ḥudâ-ebedâ (b. 20), Şebzîr-başîr (b. 24), âver-dâver (b. 32), cûyed-sermed (b. 37), hem-fâ-fihem (b. 39), 'ibrî-berî (b. 41), ḥod-merdûd (b. 57), nâm-enâm (b. 60), tamâm-nâm (b. 63), 'ulyâ-ḥudâ (b. 64), bûved-aḥad (b. 67), ikfâr-kâr (b. 69), ḥûb-mendûb (b. 74).

Farsça 20 beyitte kafiye Farsça kelimelerle yapılmıştır: mâ-şümâ (b. 2), kerd-serd (b. 3), be-resed - be-resed (b. 4), künend-bülend (b. 12), sünnet-end - ferzend (b. 14), hest-est (b. 17), dâñâ-cânâ (b. 23), şevend-büved (b. 30), 'adleş-veş (b. 35), ḥired-beved (b. 42), teb'izdâr-meyâr (b. 43), hest-perest (b. 46), bûvend-şevend (b. 47), kârend-ferzend (b. 49), ḥân-iş-dân-iş (b. 51), peygam-ber - 'işmet-ver (b. 61), cûyed-büyed (b. 65), ân-est – âsân-est (b. 73), pâdî-bâdî (b. 75), mârâ-ârâ (b. 76).

Farsça beyitlerden 1 beyitte kafiye redifle sağlanmıştı:

Pes ân be-nezd-i Ḥudâ pişter-i şevâb şüden

Ne lâzım a'lem ü eşref neseb-veş ân be-şüden

Farsça 8 beyitte cinas vardır: mâ-şümâ (b. 2), hest-est (17), âver-dâver (b. 32), eş-veş (b. 35), hest-est (b. 46-66), ân-âsân (73), mârâ-ârâ (b. 76).

Farsça 14 beyitte redif vardır: ḥoşterî **be-resed-mî be-resed** (b. 4), encâmî-İslâmî (b. 5), şevend-büved (b. 30), vâcib **nîst-lâzib nîst** (b. 34), taḥsîn-**eş-tehcîn-eş** (b. 40), 'ibrî-bürî (b. 41), maḳdûrât-maḥlûkât (b. 45), bûvend-şevend (b. 47), melâ'ik-**ra-sâmik-râ** (b. 48), ḥân-iş-dân-iş (b. 51), tevķîfî-tavşîfî (b. 52), cûyed-büyed (b. 65), inkâr-**îst-iẓhâr-îst** (b. 70), ân-est-âsân-est (b. 73).

5. Eserin Muhtevası

Eser nitelik olarak Ehl-i Sünnet akaididir. Muhammed Ferîd, eserini üç dilde yazmıştır. Akaid konularını önce Arapça sonra Farsça sonra da Türkçe bir beyitle anlatmıştır. Ancak bazen aynı sayılı beyitlerde anlattıkları birbir örtüşmemektedir. Bu sebeple tarafımızdan beyitlerin açıklamaları yapılırken ifade olarak en uygun beyit seçilmiştir. Beyitlerin açıklamaları şu şekildedir:

1-2. Bize İslam akaidini bahşeden Allah'a hamd olsun. Peygamberi Hz. Muhammed'e (sav) öncümüz olan ehl-i beytine ve sahabelere celal ve ikramveren Mevla hepimizi bağışlasın.

3. Bundan sonra Adudî'nin akaidi ve onu tercüme eden Ahmed Ferîd'in manzumesi ne güzeldir.
4. Tercümenin yöntemi, kolay ve güzel; tercüme yapılan açıklamalarla daha anlaşılır olmuştur. "Celâl" değerli bir şerhtir. Ayrıca Türkçe; Arapça ve Farsça ile birlikte süt ve şeker tadını alarak manzumeyi daha güzel bir hale getirmiştir.
5. Bu müjde niteliğindeki değerli nazım, meşihat makamına arz edilmeye layıktır.
6. Meşihat makamının başındaki kişi olan Sadüddin'i Allah, makamında ebedi kılsın.
7. Bu manzume fayda bakımından "Celâl"e bedeldir. "Cemâl"deki mükemmel manaların bu manzumede verildiği görülmüştür.
8. Ey göz nurlarım Hüseyin Necib ve Muhammed İzzet, bu manzumeden lezzet alarak onu okuyun.
9. Bu manzume, aruzun müctes bahrinin "Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün" vezni ile yazılmıştır. Vezin; mahbun, hazif ve kasr edildikten sonra bu kalıba dönmüştür.³

Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak. Biri hariç diğerleri cehenneme girecek. Kurtulanlar kimlerdir diye soruldu. Peygamber: Onlar benim ve ashabımın yolundan gidenlerdirdedi.

10. Peygamberimiz bir hadisiyle ümmetlerin ahvalini açıkladı. Allah'ın bol nimetleri Onun ve ehl-i beytinin üzerine olsun.
11. Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, biri hariç diğerleri cehennemde olacak.
12. Denildi ki kurtulacak olanlar kimlerdir. Buyurdular ki: akaidi benim ve ashabımın yüce akaidi ile aynı olanlardır.
- 13-14. Bu itikat, Ebu'l-Hasan Eşarî'ye tabi olanların itikadıdır. Buna Selef ve seçkin imamlar ve bütün ehl-i sünnet istisnasız ittifak ettiler.
15. Bu görüşe sahip olanlar; bütün âlemin sonradan yaratılmış olduğunu söylediler. Bu âlem, yokluktan sonra kâdir olan Allah'ın kudretiyle meydana geldi.
16. Bütün bunlar yok olmaya kabildir. Allah'ın ilim sahibi olduğuna inanmak vaciptir.
17. Celal sahibi olan Allah'ı bilmek örfen ve delillendirme yoluyla olur.
18. Allah'ı bilmek için öğretici birine gerek yoktur, Onu bilme kabiliyeti kulda mevcuttur.
19. Allah, âlemleri yoktan yarattı. O, ezeldir. Ezelden ebede de hikmet sahibidir.
20. Onun varlığı kendiliğindedir. Onun yokluğu imkansızdır.
21. Allah'tan başka bir yaratıcı yoktur. Ehl-i sünnet bu konuda ittifak etmektedir.
22. Merhametli olan Allah, eksik sıfatlardan uzak, tüm kemal sıfatlarla muttasıftır.

³ Mahbun: Aruz vezninde bir cüz'ün birinci hecesini kısaltmak suretiyle yapılan değişikliktir. (müstef'ilün → müfte'ilün).

Hazif: Aruz vezninde "fâ'ilâtün" cüz'ünün "fâ'ilün" şekline sokulmasıdır.

Kasr: Aruz vezninde son tef'ilenin harekesiz olan son harfinin düşürülüp ondan önceki harekeli harfin harekesiz kılınmasıdır: (fâ'ilâtün→fâ'ilât) (Yakub 1991: 222, 375).

23. O, her şeyi hakkıyla bilen ve her şeye güç yetirendir.
24. O, irade sahibidir, diridir, her şeyi gören, her şeyi duyan ve konuşandır.
25. Allah'ın dengi, benzeri, ortağı yoktur. Eksik sıfatlardan uzaktır. Ona engel olan ve arka çıkan (yardımcı olan) biri de yoktur.
26. Ne başka bir bedene girer ne de başka bir bedenle birleşir. Hiçbir yaratılmış Onunla kaim olamaz. Hayır, Ona aittir.
27. Hiçbir tarafta değildir. Cevher ve araz değildir. Onun için mekân tayin edilmez.
28. Onun için intikal, hareket, yalan ve cehalet söz konusu değildir. Bunu iyice kavra bu berekettir.
29. Allah kıyamet gününde karşılaşma ve yön olmaksızın müminlere görünür.
30. Allah her ne dilerse olur, Onun dilemediği hiçbir şey vücuda gelmez.
31. Günah ve küfür, irade ve yaratma ilemdir. Allah ganidir, hiç kimseye ihtiyaç duymaz.
32. Allah her türlü küfür ve günaha rıza göstermez. Onun üzerinde hiçbir hâkim yoktur. Hüküm yalnızca Onundur.
33. İster lütuf ister ata isterse de kulun hayrına olan bir şeyi yapmak Allah'a vacip değildir. (Yapmak zorunda olduğu hiçbir şey yoktur.)
34. Allah kendisine itaat eden kulunu mükafatlandırmak, isyan eden kulunu da cezalandırmak zorunda değildir.
35. Allah'tan kötü olan hiçbir şey sadır olmaz. Kulunu cezalandırması adalettir, mükâfatlandırması da fazilettir, lütuftur.
36. Bütün hükümler ondan sadır olur. Verdiği hükümlerden dolayı ona zulmü isnat etmek caiz değildir.
37. O, dilediği hükmü verir, dilediğini yapar. Fiillerinde herhangi bir amaç yoktur. Onun dilediklerinde, amaç, gaye aranmaz.
38. Lütfederek yarattığı ve emrettiği şeylerde hikmete riayet eder. Onun dışında bir hakim yoktur.
39. Akıl; bir şeyin kötü veya iyi olduğuna, bir fiilin cezaya veya mükafata sebep olduğuna hükmedemez.
40. Şeriat, bir şeye güzel demişse, o şey güzeldir; bir şeye kötü demişse, o şey kötüdür.
41. Fiillerin, iyi veya kötü olmasını gerektirecek hakiki veya izafi sıfatları yoktur.
42. Eğer Allah bunun tersini emretseydi, iyi ve kötü tam tersine olacaktı. (İyi bildiğimiz bir fiile Allah kötü deseydi, o fiil kötü olurdu. Tam tersi için de bu böyledir.)
43. Allah, bölünür ve parçalanır değildir. Onun bir sınırı ve sonu da yoktur.
44. Onun bütün sıfatlarının zatına bağlılığı sonsuzdur. (Örneğin ilim sıfatı ezelden ebededir.)

45. Gördüklerimiz Allah'ın kudretinin çok azıdır. Yaratılanların her biri, Allah'ın kudretini az-çok bilirler. Azlık ve çokluk herkesin anlayışı, bilişi nispetindedir.
46. Allah'ın ikişer üçer ve dörder kanatlı melekleri vardır. Melekleri erkek ve dişi değildir.
47. Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail bu meleklerdendir.
48. Meleklerin belirli rütbeleri ve makamları vardır. Melekler o rütbenin ne altına inerler, nede üstüne çıkarlar.
49. Allah'a isyan etmezler, kendilerine emredilene yaparlar, görevlerinin dışına çıkmazlar.
50. Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelimasıdır. O, yaratılmamıştır. Dil ile okunur.
51. Mushaflarda yazılıdır. Göğüslerde saklanır, korunur. Kur'an-ı Kerim; yazı değil yazılır, kıraat değil okunur, ezber değil ezberlenir.
52. Allah'ın isimleri ve sıfatları şeriatin tevkifidir (Şeriatin belirlediği isimlerdir). Şeriatin izin verdiği isimlerdir.
53. Ölümden sonra dirilme (ruhun cesede girmesi), hesap, ceza, sırat köprüsü ve mizan haktır.
54. Cennet ve cehennem yaratılmıştır. Kafirler cehennemde, müminler cennette ebedi kalacaklardır.
55. Büyük günah işleyip tövbe etmeyen birisi cehennemde ebedi olarak kalmaz.
56. Kul tövbe etmemişse de Allah, büyük ve küçük günah işleyenleri dilerse affeder. Kudret sahibi Allah'ın izin verdiği kimseler şefaata edebilirler.
57. Hz. Peygamberin isteği Allah tarafından reddedilmez. O büyük günah işleyenlere şefaata edecektir.
58. Kabir azabı ile Münker ve Nekir meleklerinin sorgusu haktır. Gübahları bağışlayan Allah kabir suallerini cevaplandırmamızı kolaylaştırır.
59. Hz. Adem'den Hz. Peygamberimize kadar tüm peygamberler mucizelerle gönderilmiştir.
60. Övünç kaynağımız olan Hz. Muhammed, son peygamberdir. Ondan sonra peygamber gelmeyecektir. Onun diğer adı da Ahmed'dir.
61. Bütün peygamberler, kendilerine vahiy gelmeden önce de vahiy geldikten sonra da küfürden ve büyük günahlardan korunmuşlardır.
62. Tüm peygamberler, tüm meleklerden daha üstündürler. Bu ne güzel bir akidedir ki bunu ehlerinden öğren.
63. Rıdvan Biatında bulunanlar ve Bedir Savaşına katılanlar, cennet ehliendir ve üstündürler.
64. Velilerin kerametleri vardır. Mevla lütfuyla dilediğine keramet verir.
65. Allah dilediğine bağışta bulunur. Hz. Peygamberden sonraki imam (halife), Hz. Ebu Bekir'dir.
66. Ümmet, Hz. Ebu Bekir'in imameti (hilafeti) üzerine icma etmiştir. Ondan sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gelmektedir.
67. Onların efdaliyeti bu tertibe göredir. Faziletten murat, Allah katında daha fazla sevaba sahip olmaktır.

68. (Fazilet demek), daha soylu daha alim olmak anlamında değildir. Bundan maksat, sevabın daha çok olmasıdır.

69-70. İmanın zıddı küfürdür. Allah'ı inkar etmek, Allah'a ortak koşmak, peygamberliği veya onların getirdiği bir şeyi inkar etmek dışında ehl-i kiblede bir kimseyi küfürle suçlamak caiz değildir.

71-72. Aynı şekilde ümmetin, üzerinde icma ettiği bir şeyi inkar etmek veya haramı helal saymak da küfre sebep olur. Bunun dışında herhangi bir şeyi yapan bid'at ehli sayılır, kafir olmaz. Bidat ehlinin tevbe etmesi vaciptir. Allah da bunların tevbesini lütfuyla kabul eder.

73-74. İyiliği emretmek emredilen şeye bağlıdır. Eğer şeriatin emrettiği şey vacip ise onu emretmek de vaciptir, eğer sünnet ise onu emretmek de sünnettir.

75. İyiliği emretmenin şartı fitneye sebebiyet vermemek ve iyiliğin kabul görmesini ummaktır.

76. Gizliyi araştırmak caiz değildir. Allah'ım bizi bu akaid üzerine sabit kıl ve bizden razı ol.

MANZÛME-İ SE ZEBÂN-ı AKÂ'İD-İ AÐUDİYYE⁴

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Vezin: Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

- 1A Lehü'l-maḥāmidü ehdā 'aḳā'ide'l-İslām
'Ale'r-rasūli ilā zī'l-Celāli ve'l-İkrām
- 1F U-râ sipâs 'aḳā'id be-mâ 'ināyet kerd
Be-rehber-eş şeved ez-cümle ni'met-eş her ferd
- 1T Aña maḥāmid ol itdi 'aḳā'idi İhdā
Hüdā-yı şer'a ola her biri ālā-yı Hüdā
- 2A Muḥammedün ve 'alā ālihi hümü'l-ūlā
Ve şaḥbihi ve 'aleynā 'afā lene'l-Mevlā

⁴ Beyitler numaralandırılırken rakamların yanındaki A, F, T harfleri sırasıyla Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerini karşılamaktadır.

- 2F Be-âl ü şahb-ı ü hem bihterân-ı mâ vü be-mâ
Hudây 'afüv küned her günâh-ı mâ vü şümâ
- 2T Hem âl ü şahbına kim anlar oldu evlâmız
Dağı bize bezemiz 'afüv ide Mevlâmız
- 3A Ve ba'de zâ feleni'met 'akâ'idü'l-'Ađudî
Ve nazmühü li-Ferîdin 'aleyhi mu'temedî
- 3F Ve ba'de-zîn çi hoş in Ahmed-i Ferîd be-kerd
'Akâ'id-i 'Ađudî-râ be-nazm terceme serd
- 3T Ve ba'de-zîn ne güzel eyledi kemîn-i Ferîd
'Akâ'id-i 'Ađudî'yi be-nazm ü naql-i serîd
- 4A Ve ni'me meslekühü meslekün sehlün ve Cemâl
Ve in-erâde ziyâden 'aleyhi şerhü Celâl
- 4F Be-ser-i fen ez-se zebân sehl ü hoşterî be-resed
Reved be-şerh-i Celâl er ziyâde mî be-resed
- 4T Lisânımız 'Arabî Fârisiyle şîr ü şeker
Mürîd-i zâ'id olursa Celâli sadra çeker
- 5A Telîkû 'arzetü nazmî'l-mefâhîri'l-büşrâ
İlâ huzûri ve ile'l-meşyeheti'l-kübrâ
- 5F Sezâ-yı 'arz şevd nazm-ı mufahhâr-ı encâmî
Be-bezm-i luţf u kerem cezm-i Şeyhü'l-İslâmî

- 5T Sezâ-yı 'arz dinür nazm-ı mefhar-ı encâma
O bezm-i luṭf u kerem cezm-i Şeyhü'l-İslâma
- 6A Müşîrû şadri şudûri yüşârü Sa'dü'd-dîn
Edâme hü'l-melikü'r-rabbü fihî sermedeyn
- 6F Müşîr-i şadr-ı Meşîḥat ü Sa'd-i dîn-i ebed
Münîr-i mesned-i iftâ' büved be'avn-i şamed
- 6T Müşîr-i şadr-ı meşîḥat o Sa'd-i dîn-i Hudâ
Buyura mesned-i vâlâ nişîni tâ ebedâ
- 7A Bi-nef'ihî bedelün li'l-Celâli men nazarâ
Yerâ Cemâle me'âni'l-kemâli müsteṭarâ
- 7F Be-vech-i fâ'ide gerded bedel be-metn-i Celâl
Kesî ki mî nigered bîned ü güşûde Cemâl
- 7T Be-vech-i fâ'ide metn-i Celâl'e oldı bedel
İden nazâr görür anda açık Cemâl-i ledel
- 8A Eyâ celâ'e 'uyûni ḥuzû bihi lezzet
Veyâ Hüseynü Necîbü ve Muḥammed 'İzzet
- 8F Ayâ du pertev-i dîdem ḥarîd zîn lezzet
Şümâ Hüseyn Necîb u Muḥammed 'İzzet

- 8T Cilâ-yı dîdelerim bundan aşl-ı lezzet aluñ
Necîb ü 'îzzetim oğlum hezle sâye şaluñ
- 9A Bi-baħrı müctesin ħabnin bi-hazfin ev kaçır
Mefâ'ilün fe'ilâtün fe'ülün bi'l-ħaşr
- 9F Zi-baħr-i müctes maħbûn u ħazfû kaçır-nişân
Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilân
- 9T Bu baħr-i müctes maħbûn u ħazf u kaçır-simât
Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilât

Kâle'n-Nebiyü Şallallâhü Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem setefterikü ümmeti şelâşen ve seb'ine firċaten küllühâ fi'n-nâri illâ vâĥidetün ĳile ve menhüm ĳâle'l-lezîne hüm 'alâ mâ enâ 'aleyhi ve aşĥâbî.

- 10A Nebiyyünâ bi-ĥadîsin ebâne ħâle ümem
'Aleyhi şümme 'alâ âlihi e'ammü ni'am
- 10F Ĥadîş-i mu'cize fermûde şüd Raşûl-i İlâh
'Aleyhi şümme 'alâ âlihi e'ammü şalâh
- 10T Buyurmuş oldu nebimiz ĥadîş-i mu'cizeyi
E'amm-i taşliye zâtıyla âli üzre Rabbi
- 11A Ey ümmeti bi-ĥisâbin mezâ min ehli firâĳ
Ve ĳayri vâĥidi hüm fi'l-caĥîmi müstaĳrak

- 11F Ki fırka-i se vü heftâd be-şevved ümmet-i men
Be-nâr der-hemegî zân meger yekî eymen
- 11T Ki yetmiş üç bölük olisar ümmetim yekser
Cehennem içre meger bir bölük halâş olisar
- 12A Ve kıle men hüllüşü kâle men 'akâ'idühüm
'Akâ'idî me'a şahbî edim lene'l-lâhüm
- 12F Be-güfte kîst rehâ güft ân kesân ki künend
Ber-i'tikâd-ı men u şahbem i'tikâd-ı bülend
- 12T Dinildi kimdir o nâcî buyurdi peygâm-ber
Benimle şahblarım i'tikâdına mazhar
- 13A Ve zâ 'akâ'idü men ittibâ'ühüm 'akadü
İlâ Ebi'l-Hasanî'l-Eş'arî ve'tekadü
- 13F Pes in 'akâ'idü'l-İslâm ân farîk-i rehâ
Ebi'l-Hasen revîşân ki Eş'âre çi behâ
- 13T Pes ol 'akâ'id-i İslâm farîk-i sehî
Eş'âre dinilür [E]bü'l-Hasen revîş ki zihî
- 14A Ve ecma'a's-selefü ve'l-e'immetü'l-aşyâr
Ve ehlü sünnetinâ küllühüm bilâ-inkâr

- 14F Helâ selef hem imâmân u ehl-i Sünnet-end
Ber-ittifâk u ber-icmâ' yekdil ey ferzend
- 14T Helâ selef hem e'imme vü ehl-i Sünnetler
Ber-ittifâk u ber-icmâ' u ittiḥad peser
- 15A Ve kâle cümletühüm ḥâdişün sive'l-fâṭir
Ve kâne ba'de 'ademin bi-ḳudreti'l-ḳâdir
- 15F Be-güfteend ki 'âlem ne-reyb-i ḥâdiş bûd
Ki şüd pes ne-şüden-i ân be-ḳudret-i Ma'bûd
- 15T Ne reyb 'âleme ḥâdiş dimişdir anlar heb
Dimek bulındı 'adem ba'dî ol be-ḳudret-i Rab
- 16A Ve lî'l-fenâ'î ḳabîlün sevâ'ü ḳâṭibeten
Ve kâne fikretü 'ilmi'l-ilâhi vâcibeten
- 16F Fenâ' peḳîred u hem vâcib-est fikr ü naḳar
Berây-ı ma'rifet-i Ḥaḳ be-şer'-i Ḥaḳ manḳar
- 16T Fenâ' ḳabûl ider ol hem naḳar daḫi vâcib
Ḥudâyı ma'rifet ecli o şer' ile lâzib
- 17A Bi-hâ muḫaşşelü 'ilmin li-zî'l-celâli sedîd
Bi-'âdetin ve 'alâ külli mesleki't-tevlîd
- 17F Ḥuşûl-i ma'rifet-i Rab be-fikr-i nâḳır hest
Be-vech-i 'âdet-i cârî veyâ be-tevlîd-est

- 17T Nazarla ma'rifet-i Rabbi hâşıl eyler kul
Be-cery-i 'âde veyâ bâ-çarîk-i tevlîd ol
- 18A Velâ'htiyâce ile'l-eğzi min mücâzihi
Tecüzü hilkatühü fi kıyâsi 'âzimihi
- 18F Berây-ı ma'rifet-i Şîzer-i 'azîmü's-şân
Ne müftekar be-mu'allim ki ihticâc-âsân
- 18T Hudâyı ma'rifete yok mu'allime hâcet
Ki ihticâc-ı sehl-ma'nâ kulda var tâkat
- 19A Le-hü bi-lâ cürmin şâni'un ve zû-ķidem
Ve kâne lem-yezel[i] lâ-yezâlü zâ-hikem
- 19F Zi-behr-i 'âlem Kâ'in be-büved şâni' nîz
Ķadîm lem-yezel velâ-yezâl büved 'Azîz
- 19T Berây-ı 'âlem mevcûd-ı şâni' oldı Ķadîm
'Azîz lem-yezel velâ-yezâl oldı Ķâkîm
- 20A Vücûdühü bi-vücûbin li-zâtihi seṭa'a
Ve kâne mümteni'an 'ademühü kezâ ṭaṭa'a
- 20F Li-zâtihi şüde ân vâcibü'l-vücûd Hudâ
Bi-zâtihi be-nazar mümteni' 'adem ebedâ

- 20T Li-zâtihî o Hudâ vâcibü'l-vücûd dahî⁵
Nazarla zâtına oldı 'adem muhâl âhi
- 21A Ve leyse hâlûkû şey'in sivâ ilâhi verâ
Ve ehlü sünnetinâ mücmi'an 'aleyhi nerâ
- 21F Ne-büved cüz mülk-i zî'l-celâli ve'l-ikrâm
Be-çiz Hâlık u Fâtır der-i'tikâd-ı kirâm
- 21T Hudâ'dan özge vev nesne hâlîkı yokdur
Der-i'tikâd-ı kirâmî aña sened çokdur
- 22A Bi-küllî vaşfi kemâlin yüşefü'l-Mevlâ
'Anî'n-naķışati tenzihühü mine'l-ülâ
- 22F U muttaşif be-cemî-i şifât-ı hüsñ ü kemâl
Münezzeh u zi-cemî-i simât-ı naķş u zevâl
- 22T Şifât-ı hüsñ ü kemâl ile muttaşif Hännân
Simât-ı naķş u zevâlden münezzeh ol Mennân
- 23A Ve kâne 'âlîme eşyâ'e küllihâ haķķâ
Ve kâne kâdirehâ küllihâ kezâ şidkâ
- 23F Hudây hem heme ma'lüm-râ be-şüd dâñâ
Ne-reyb-i kâdir-i ü ber-mümkinât ey cânâ

⁵ Çeviriyazının tümünde "dahî" olarak transkribe edilen kelime, bu beyitte kafiye sebebiyle "dahî" şeklinde transkribe edilmiştir.

- 23T Hem oldı cümle-i ma'lûmı bilici bâhir
Ne reyb Hâk ki beher mümkinâta da kâdir
- 24A Mürîdü cümleti şey'in hüve'l-başîrû'l-Hayy
Semî'ühâ hüve mütekellimü bi-ğüsni'z-zeyy
- 24F Mürîd şüd cümlî kâ'inât-râ Şebzîr
Hudây hem mütekellim semî' u hayy u başîr
- 24T İrâde eyleyici oldı kâ'inâtı cemî'
Dağı Hudâ mütekellim başîr u hayy u semî'
- 25A Ve mâ li-Hâliğinâ min-naķışatin ve nażîr
Ve müşebbeh ve şerîkü ve mâ'ni'ün ve zahîr
- 25F Münezzeḥ-est zi-cümle şifât-ı naķs Celîl
Verâ ne-şibh u şerîk u naşîr u nidd ü meşîl
- 25T Hudâ münezzeḥ ol evşâf-ı naķışdan Dâver
Yok aña şibh u şerîk u ne nidd[û] mişl ü yâr
- 26A Ve lâ hülûle ve lâ ittiḥâde bi'l-ğayr
Ve lâ yaķûmü bi-hi ḥâdişün iyyâhü'l-ḥayr
- 26F Ne ḥâl der-digeri hem ne ḥâdiş-i ķâ'im
Bi-zâtihi ne be-cüz mütteḥid ne ü nâ'im

- 26T Hülûli yok digerinde ne müttehid gayra
Havâdişe ne maķâm ol bil itme tâ hâyra
- 27A Ve leyse fî cihetin leyse cevheren 'arazâ
Ve lâ yüşârü ileyhi bi-hähünâ ve hünâ
- 27F Ne cevher ü ne 'araz hem ne cism u bî-ḥayyiz
Ne der-cihet ne müşâr ân u in mekân meyyiz
- 27T Ne cevher ol ne 'araz hem ne cism bilâ-inkâr
Ne ḥayyiz u ne cihetde ne şu burada müşâr
- 28A Lâ intikâle ve le'l-kizbe fî-hi ve'l-ḥareke
Ve le'l-cehâlete fâḥfaḥ fe-innehe'l-bereke
- 28F Şahîḥ nî ḥareket intikâl u cehl ü kizb
Ber-ân Ḥudây-ı ḥudâvend-i âb-ı milḥ u 'azb
- 28T Şahîḥ degil ḥareket intikâl u cehl ü dürüg
Ḥudâ-yı pür-kerem üzre bilür gönülde fūrüg
- 29A Yüre'l-ilâhü limen âmenü bilâ cihe
Ve lâ mükâbeletin yevme mazhari'l-'idde
- 29F Be-mü'minân-ı Ḥudâ dîde-est rûz-ı cezâ
Verân ne-büved teķâbül-i cihet-i ḥizâ vü vizâ
- 29T Yegâne güylara görünür o rûz-ı kıyâm
Teķâbül u cihetsiz bilâ-vizâ' vü maķâm

- 30A Meşî'ü Hâlikinâ küllühü hüve'l-mevcûd
Ve küllü ğayri meşî'in le-hü fe-lâ vücûd
- 30F Hudâ-yı 'azze celle her çi hâst hest şeved
Ve her çe-râ ki ne-hâst ân Hudây nîst büved
- 30T Hudây her neyi isterse ol vücûda gelür
Ve her neyi dilemez ise ol 'ademde kalur
- 31A Ve bi'l-irâdeti ve'l-halkı el-işmü ve'l-küfr
Ġaniyy ve lem yekü muhtâce vâhidin yâ berr
- 31F Günâh u küfür be-halk-ı irâdet-eş bi'z-zât
Ġanî be-çiz ne-muhtâc haq be-zât u şifât
- 31T İrâde halkla bi'z-zât küfür ü zenb ü beze
Ġanî be-zât u şifât iftikârî yok çize
- 32A 'Anî'l-küfûri ve 'an külli cünha lâ râzî
Ve lâ 'aley-hi lehu'l-hükmü hâkim ey kâzî
- 32F Velî zi-küfr ü güneh nîst ân rızâ-âver
Ber-ân be-vefķ lehu'l-hükm nîst hiç dâver
- 32T Velî günâh ve küfürden degil Hudâ râzî
Ol üzre yok ki lehu'l-hükm-i Hâkim ü Kâzî

- 33A Ve lâ 'aley-hi vücübün le-zerretin aşlâ
Mişâlû'l-aşlah evi'l-luţfi ve'l-'atâ faşlâ
- 33F Ne-çiz vâcib ü lâzım ber-ân Hudây selâm
Çu luţf u eşlah u ta'viz kerden-i âlâm
- 33T Degil Hudây selâm üzere nesne hiç vâcib
Ne luţf u eşlah u ta'viz mişli ey tãlib
- 34A Fe-mâ li-tã'ati 'abdin 'aleyhi hatmü şevâb
Ve lâ li-ma'şiyeti vâciben 'aleyhi 'ikâb
- 34F Berây-ı tã'at-i bende şevâb vâcib nîst
Berây-ı ma'şiyet-eş hem 'ikâb lâzib nîst
- 34T Şevâb tã'at bende degil aña lâzım
'ikâb zenbine hem vâcib olmadı câzim
- 35A Ve leyse minhü kabîhün 'ikâbühü 'adlün
Ve me'l-işâbetü illâ bi-luţfihi fazlün
- 35F Kabîh nî zi-Hudâ hem 'ikâb u 'adl-eş
İşâbet-i u fazl-ı rûşen-est in meh-veş
- 35T Kabîh yok o Hudâdan 'ikâbı 'adli güher
Fazl-ı işâbeti âniñ ki mâh-veş-i ezher

- 36A Ve min-hü kıtibe el-ħükümü lâ-yecüzü ileyh
İley-hi nisbetü cevri bi-fi'lihi ve 'aleyh
- 36F Be-cevir yâ be-zulüm nisbet-i u nâ-câ'iz
Be-fi'l yâ ki be-ħükmeş şinâs şev fâ'iz
- 36T Ğudâ ħikem ü işinde zulüm [ü] cevr-i nisbet
Cevâzi yoğ bî-güvânı mefare kıl himmet
- 37A Ve yahkümen bi-murâdin ve yaf'alen mâşâ'
Ve mâ lehü ğarazün fi fi'âlihi ħaşâ
- 37F Be-kâred İzed u fermâyed ân çi ki cüyed
Berây-ı kâr-ı Ğudâvend nî ğaraz-i sermed
- 37T Ne istese yapar ol ne dilerse ħüküm eyler
Mu'allel olmadı ef'âli bâ-ğaraz gevher
- 38A Ve lem yecibhü fizâlün li-ħikmetin râ'î
Bi-emrihi 'aley-hi leyse ħâkimün sâ'î
- 38F Ver emr ü ħükme-i u râ'î'l-ħikem berây-ı fazl
Ne vâcib-est u ne ħâkim cüz ân Ğudây-ı 'adl
- 38T Fazl ħatmile degil râ'î-i ħikmete tâ kim
Her emr ü ħükmine yođ andan özge bir ħâkim

- 39A Ve leyse yahkümü 'aqlün bi-ķubhın ev bi-cemāl
Ve lâ tesebbübi fi'lin li-nârin ev li-nevāl
- 39F Ne behr-i 'aql hükmi-i hüsn u ķubh-i eşyâ hem
Fi'l-i sebep şüden-i ecr ü renc-râ fâ-fihem
- 39T Güzel ķabîh diyü şe'ye hem 'ikâba sebep
Olur fi'il diyü olmaz 'aķılda hükmi taleb
- 40A Fe-inneme'l-hüsünü mâ yuķassinü's-şer'u⁶
Ve zıddühü hüve mimmâ yüheccinü's-şer'u
- 40F Hüsün pes ân ki hükmi ez-şer' taħsîn-eş
Ķabîh ân ki hükmi ez-şer' be-tehcîn-eş
- 40T Hüsün olur o ki şer' anı eyleye taħsîn
Ķabîh olur o ki şer' anı eyleye tehcîn
- 41A Velem tekün şifetün li'l-fi'âli bî'l-iķlâk
Li-taķziye hiye iyyâhümâ 'ale'l-iķbâk
- 41F Berây-ı fi'l-i şıfat nî ħaķîķî vü 'ibrî
Ki fi'l-i hüsn u ķubh be-'itibâr-ı ân be-berî
- 41T Berây-ı fi'l-i ħaķîķî vü 'itibârî yok
Şıfat k'aniñla bula hüsün u ķubh fi'l az çok

⁶ "Feinneme'l-hüsünü mâ yuķassinü's-şer'u" olarak okunması gereken mısra, vezin gereği yukarıdaki şekilde okunmuştur.

- 42A Ve lev tu'ükise kâne'l-ķabîhü 'ayne hüsñ
Ve eyzan el-hüsñü kâne 'ayne müstehcen
- 42F Eger hükñ şüde bâşed be-nîk u bed zi-ħired
Hüsñ ķabîh be-bâşed ķabîh nîk büved
- 42T Ger olmuş olsa hüküm 'akıldan ne müstahsen
Hüsün ķabîh olurdu ķabîh daħı hüsün
- 43A Ve leyse Ĥâlîķunâ zâ teba''uz ve tecezzin
Ve lâ bi-ğâyetin aşlen ve lâ bi-ħud'atin
- 43F Ĥudây nâ-mütecezzî vü nâ-teba''uz-dâr
Verâ ne ĥadd ü nihâye be-ķalb reyby meyâr
- 43T Degil Ĥudâ mütecezzî vü zî-teba''uz bil
Yok aña ĥadd ü nihâye meyâr reyby bedel
- 44A Ve küllü vâħidetin min şifâtihi vuħidet
Ve in ta'alluķahâ ġayre müntehin şühidet
- 44F Hem ez-şifât-ı Ĥudâ her yekî yekî bi'z-zât
Bilâ-nihâye ta'alluķ berây-ı ân şifât
- 44T Şifatları daħı bi'z-zât her biri birdir
Nihâyesiz bi-ħasebi't-ta'alluķ ol bâhir
- 45A Ve mâ bi-ķudretihi min keşîrihi fe-ķalîl
Ve ķad yekünü ziyâden ve nâķişen bi-delîl

- 45F Kālîl şüd çi ki hest ez-keşîr-i maqđûrât
Şeved ziyâde vü noqşân beher-i maĥlûkât
- 45T Hem oldı kâ'ini miqđârınıñ çoğından az
Olur ziyâde vü noqşân ĥalklar hem-râz
- 46A Le-hü melâ'iketün zâţü ecniĥin meşnâ
Ve meşleşen ve rubâ'en ve mâ bi-zâti hevâ
- 46F Berây-ı Ĥazret-i Yezdân hem melâ'ike hest
Ne ner ne zen ki du per hem se per çehâr per-est
- 46T Anıñ melâ'ikesi var nerân u mâde degil
İkişer üçer ü dörder kanatları var bil
- 47A Mine'l-melâ'ike Cibrîlü şümme Mîkâ'tîl
Ve İsrâfilü ve 'Azrâ'tîlü 'ale't-ta'vîl
- 47F Çehâr ez-ân heme Cibrîl u Mîkâ'tîl büvend
Vezân çehâr Sirâfil u 'Azrâ'tîl şevend
- 47T Çehâr o cümleden oldı ki Cebre'tîl Mîkâl
Hem İsrâfil daĥı 'Azrâ'ildir bî-kâl
- 48A Lehüm merâtibü ma'lümetün yuĥâlü ve lâ
Yünezzelüne velâ hüm yüfevkeüne bihâ

- 48F Maķâm ü rütbe-i ma'lûme şüd melâ'ik-râ
Ne zîr-i zîn ne zi-ber-i ân maķâm-ı sâmik-râ
- 48T Maķâm u rütbe-i ma'lûme var melâ'ikeye
Yoķ ol maķâmdan inmek 'urûc-ı sâmikeye
- 49A Ve le'l-melâ'iketü yetrüküne mâ ümirû
Ve yef'alüne bimâ yü'merüne mâ 'umirû
- 49F Der-emr-i ü ne-künend hem be-mî kârend
Çi emr mî küned ân Şîzer in şinev ferzend
- 49T Hüdâniñ emrine 'iştân ü cunħa itmezler
Ne emr iderse kılurlar ħılâfa gitmezler
- 50A Ve kâne ħazretü Qur'âninâ kelâmallâh
Ve leyse yüşafü bi'l-ħalkı bıķar'i'l-efvâh
- 50F Neviyy-i kelâm seviyy-i Melik Rabb-i Kavî
Hem âferîde ne-şüd râz-ı Ĥaķ der-ân Maħvî
- 50T Ne reyb Ĥazret-i Qur'ân kelâm-ı Rabb-i Mecîd
Daħı degildür o maħlûķ râz-ı Rabb-i Mu'îd
- 51A Ve yüktebenne ve yütlâ ve yüħfazü'l-Qur'ân
Ve lâ yüħellü ilâ mâ yeblüğü'l-fürķân

- 51F Cüz ez-nüvişt-i nüvişte be-hānde cüz hāniş
Cüz ez-hıfz şüde maḥfûz ey zevî dāniş
- 51T Degil yazu yazılır ne kırâ'at ol oğunur
Ne hıfz ḥafaḫa gelür ne tene dile toğunur
- 52A Ve kāne cümletü esmā'ihî 'ale't-tevkîf
'Alā te'ezzüni şer'in kezālike't-tavşîf
- 52F Berāy-ı Ḥaḫ şüde esmā ki bûde tevkîfî
Ne cā'iz-est bilā-şer' ism ü tavşîfî
- 52T Ḥudā-yı Vāḥid'îñ esmāsı var ki ber-tevkîf
Ki izn-i şer' iye mevḫûf isim hem tavşîf
- 53A Ve kāne yüb'aşü mā mâte ve'l-ḥisābü mekân
Me'a'l-cezā'i ve cisri's-şirāṭi ve'l-mizān
- 53F Me'ād-i ḥaşr-i cesed 'avd-i rūḫ der-ecsād
Büved ḥisāb u mücāzāt u cistr ü vezn-i cevād
- 53T Me'ād-i ḥaşr-i cesed 'avd-i rūḫ der-cismān
Olur ḥisāb u mücāzāt u cistr hem mizān
- 54A Cehennemü ḫüliḫat ḫüllidet bi-he'l-kefere
Keze'l-cinānü beḫā ehlühā mine't-ṭahare

- 54F Hem âferîde bihişt u cehennem eknûn hâk
Muḥallid ehl-i cinân kâfir âteş-i muṭlak
- 54T Daḫı behişt u cehennem bu andalar maḫlûk
Muḥallid ehl-i cinân kâfir âteş-i maḡrûk
- 55A Ve in yemût eḫadûn min zevi'l-kebîreti lem
Yekûn yuḫalledü lev ğayre tâ'ibin fefhem
- 55F Kebîre-mende gerçi merd-i bilâ-tevbe
U nâ-muḫallid u bîrûn şevved pesîn nevbe
- 55T Kebîre şâḫibi gerçi olursa tevbesiz ol
Degil ebed saḫarî ba'dehu çıkar ol kûl
- 56A Yecüzü 'afvü kebîri'z-zünûbi ve'l-limem
Ve men le-hü izinü'r-Rabbi şâfi"ül-kerem
- 56F Hem ez keh u meh bî-tevbe şüd 'afv câ'iz
Vezân Hudâ be-şefâ'at izn şev ân fâ'iz
- 56T Mücevvez 'afv-ı güneş tevbesiz şaġîr u kebîr
Şefâ'at eyler o kim izn vire Rabb-i Kâdîr
- 57A Ve lâ yuraddu merâmü'r-rasûli 'inda'l-lâh
Hüve'l-müşeffi'ü fî zi'l-kebîreti'l-evvâh

- 57F Şefâ'at-i şeh-i şef' kabûl ez-ümmet-i hod
Zi-behr-i ehl-i kebâ'ir ne-kâm-i ü merdûd
- 57T Şefâ'at-i şeh-i şef' kabûl ümmetine
Kebâ'ir ehline red yok merâm u himmetine
- 58A Ne'am 'azâbü kûbûrin li-men erâde'l-lâh
Kezâ sü'âlü Nekîri ve Münkerin ey vâh
- 58F 'Azâb-ı kabr ü su'âl-i Nekîr ü Münker haq
Su'âl-i mâ küned âsân Gâfir-i muṭlaq
- 58T 'Azâb-ı kabr ü su'âl-i Nekîr ü Münker var
Su'âlimiz ide âsân kabirde ol Gâffâr
- 59A Ve kâne bi'setürüsül bi-mu'cizâtin mâ
Hüm Âdemü ve rasûlü ve men beynehümâ
- 59F Ne-reyb Haq şüde bâ-mu'cizât-ı ba's-ı rüsül
Zi-Âdem-i eb-i mâ tâ be-reh-nümâ-yı sübül
- 59T Olundı ba's-ı rüsül mu'cizâtle ne merâ'
Birinci Âdem olup âḫiri de Faḫr-i Verâ'
- 60A Ve inne mefḫerenâ kâne ḫâtîme'r-rüsül
Ve mâ verâ'eh nebiyyün müşâḫibü's-sübül
- 60F Ki ḫâtem-i heme peygâ-m-berân Muḫammed nâm
Meyâr reyb-i nebî nî pes resül-i enâm

- 60T Ki hâtem-i cümel-i enbiyâ Muhammeddür
Nebî bulunmadı ba'di bir ismi Aḥmeddür
- 61A Ve inne külle nebiyyin bi-'işmetin mevşûf
'Anî'l-kebâ'iri ve'l-küfri zâliküm ma'rûf
- 61F Zi-küfür hem zi-kebâ'ir cemî-i peygâmb-ber
Bi-büde-end pes u pîş-i vahy-i 'işmet-ver
- 61T Hem enbiyâ' heme küfr ü kebîreden ma'şûm
Vahiyden evvel ü âḥir ki böyle bil meczûm
- 62A Ne'am hüm efzâlü min cümleti'l-melâ'ike
Ve zâ'akâ'idü min ṭâ'ifetin salike
- 62F Hem efḍal-est zi-cümleten melâ'ik-i 'ulvî
Peyem-berân bi-dân ki in çî dâniş-i ḥulvî
- 62T Hem enbiyâ' heme efḍal olur melâ'ikden
Bil anı ki bu ne ṭatlı 'akîde sâlikden
- 63A Ve ehlü bey'ati şemsî'l-hüdâ ve ehlü Bedir
Yekünü cümletühüm ehle cennetin ve ḳadir
- 63F Hem ehl-i bey'at-i Rıdvân u ehl-i Bedr tamâm
Zi-ehl-i cenne çünîn mî güvâhem in güm-nâm

- 63T Hem ehl-i bî'at-ı Rıdvân u ehl-i Bedr peser
Şehâdet eylerim ehl-i cinândan yekser
- 64A Ve li'l-mevlâ kerâmâtü ekreme'l-mevlâ
Li-men yeşâ'ü bi-lütfîn mücerredin evlâ
- 64F Hem ez-berây-ı velî şüd kerâmet-i 'ulyâ
Verâ dehed be-kesî ki be-ğâhed ân Hudâ
- 64T Velî için daği vardur kerâmet ey evlâ
Kimi isterse virir anı aña ol Mevlâ
- 65A Ve men yürüdü yehüşşü'l-'atâ' 'ale't-tahkîk
İmâmü mefharinâ ba'dehü hüve's-şiddîk
- 65F Be-rahmet-eş bi-küned muhtaş ân kesî cüyed
İmâm-ı ba'd-i nebî Bū Bekir rızâ büyed
- 65T Dilerse bir kesi rahmetle ihtişâş eyler
İmâm-ı ba'd-i nebî Bū Bekir rızâ-âver
- 66A 'Ale'l-imâmeti kad ecme'ühü şümme 'Omer
Ve şümme hazretü 'Osmâni şümme leysü beşer
- 66F İmâmet-i u be-icmâ' u ba'd-ez-în 'Ömer-est
Vü ba'd-ez-în şüde 'Osmân u ba'd-ez-în 'Alî hest
- 66T Anıñ imâmeti icmâ' bile soñra 'Ömer
Süvüm çehârümi 'Osmân 'Alî şîr-i beşer

- 67A Ve efzaliyyetühüm hazihî't-terâtib
Ve mel mürâdü bihâ fe'l-beyânü taşvîb
- 67F Hem efđaliyyet-i îşân ber-în beyân büved
Eger be-güft çi ma'nâ-yı efđaliyyet aħad
- 67T Hem efđaliyyetdir anlarıñ geçen tertîb
Hem efđaliyyete ma'nâ ne dirse merd-i edîb
- 68A Tekünü ekşerü ħüsni's-şevâbi 'inde'l-lâh
Ve lev bilâ şerefin ke'l-'ulûmi ve'l-eşbâh
- 68F Pes ân be-nezd-i Ĥudâ bîşter-i şevâb şüden
Ne lâzım a'lem ü eşref neseb-veş ân be-şüden
- 68T Pes ol lede'l-Ĥudâ'da şevâbı çok olmak
Neseb 'ilim şerefi mişli yoķsa da muṭlak
- 69A Ve ziddü mü'minin el-küfrü bel yecüz ikfâ
Ru ehli kıbletinâ lâ li-vâĥidin illâ⁷
- 69F Küfür ne-büden-i îmân revâ ne-şüd ikfâr
Zi-ehl-i kıble kesî-râ meger küfür der-kâr
- 69T Küfürde yoķ demek îmân revâ degil demek
Bir ehli-kıbleye kâfir meger küfür bî-şek

⁷ 1. mısraın son kelimesi 2. mısrada devam etmektedir. Kelimenin tam okunuşu ikfârü şeklindedir.

- 70A Bi-nefyi şâni'in ev şirkihî ev istinkâr
Nübüvveten ve mecâ'âtü fahrine'l-muhtâr
- 70F Çü nefy-i şâni' u şirk u nübüvvet inkâr-îst
Mecây-ı fahr-i rüsül nîz cehd ü izhâr-îst
- 70T Çü nefy-i şâni' u şirk u nübüvvet inkârı
Mecây-ı fahr-i cihânîde cehd ü izhârı
- 71A Kezâ lev enkere emren 'aleyhi icmâ'ün
Ev istahalle harâmen 'aleyke ismâ'ün
- 71F Hem emr-i mecma'-ı kaç'î hecd ez-ân emşâl
Muharremât be-kerden be-bâşed istihlâl
- 71T Hem emr-i mecma'-ı kaç'iyi hacddir bî-şek
Muharremâtı daği neyse ol helâl demek
- 72A Ve kâne kâ'ilü gayri'r-raķîmi mübtedi'an
Metâbunâ vecebe'l-lâhü kâne müstemi'an
- 72F Be-cüz zi-cümle-i mezkûre mübtedi' kâ'il
Be-büved vâcibe tevbe zi-luţf-i Haķ kâbil
- 72T Diyen bu mâ-zikirinġ gayrı mübtedi' her hâl
Vü tevbe vâcibe luţfen kabûl ider Mûte'âl

- 73A Ve kâne'l-emrû bi-ma'rûfi şer'inâ tebe'â
Lâ yekünü bihi yü'merü istemi' şebe'â
- 73F Be-bâşed emri be-ma'rûf peyrev-i ân-est
Ki bâ ü emr küned şer' dâñ ki âsân-est
- 73T Bilinsün emri be-ma'rûf tâbi'ü'ş-şândır
Kim oldı tâbi'-i me'mûrun bih bil âsândır
- 74A Fein yecib vecebe'l-emrû in yekün nedebâ
Fe-tilke kâne kezâ fe-stemi' tecid edebâ
- 74F Eger be-büde ü vâcib be-büd vâcib hûb
Diger be-büde ü mendüb bâşed ân mendüb
- 74T Ki vâcib ise o me'mûrun bih emir vâcib
Diger olur ise mendüb öyle ol tâlib
- 75A Ve şerţuhü 'ademü'l-kevni bâdiyen li-vüşül
Li-fitnetin ma'a zanni'stimâ'ihî bi-ķabül
- 75F Vücüb u nedb-i ü bâ şart-ı ân ki ey pâdî
Gümân-ı sem' u ne-büden be-fitne tâ bādî
- 75T Vücüb u nedbinedür müşteriķ-i mevâ'iz iden
Ki fitneye sebeb olmaması ķabüle de ķan
- 76A Ve me't-tecessüsü fi'ş-şer'i cā'izen yâ Rab
Edim 'aķâ'idenâ dâ'imen rizâ'eke heb

76F Ne-câ'iz-est teccessüs kün ey Hudâ mâ-râ
Ber-în 'aķâ'id-i ĥaķ bā-rızā-yı tu ārā

76T Teccessüs olmadı cā'iz 'aķâ'id-i ĥaķla
Ebed bizi bize rabbim rızāñla şaķla

Ĥātıme

77 Nażar künāndan endek şınās Furs olur
Bu ĥātımem aña nisbetle i'tibār bulur

78 Ĥudādır Īzed u ni'met alâ -dır est ĩn bu
Egerçi her ne ķadar gerçi mişlidir vey o

79 Eger ger er ise eymen emĩn u şoñ encām
İzin şevān izin olan ĥıred 'aķıl ũ benām

80 Hem āferīde yaradılmış ān ki ol ki dimek
Hem ān kesān ki di ol kimseler ki hem bir yek

81 Be bā ile -de der eknūn denilse ger şimdi
Be-bezm meclise git rev be-rev di pes imdi

82 Ber ũzre hem zi hem ez -den dehed virir men ben
Ķanat per beze ārā şınās añla tu sen

83 Kün eyle dān ki be-dān ki di bil ki māh u meh ay
Reviş gidiş se vü heftād yetmiş ũç diyü şay

- 84 Be-nâr derdi tamuda getürme dirse meyâr
Ne-hâst istemedi ğayr cüz çi ne iş kâr
- 85 Açık güşüde çu çün veş gibi görür bîned
Dağı peser dime ferzend bîşter ezyed
- 86 Olur be-bâşed u bâşed şeved büved be-şeved
Yaşır gerded u itdi be-kerd ider de küned
- 87 Kevn şüden be-şüden çeşm ü mer'îye dîde
Şüd oldı olmuşa bûde be-bûde dağı şüde
- 88 Ne-bûden olmamağa olmadı ne-şüd du iki
Alın ğarîd şinev diñle heb heme hemegî
- 89 Diler be-ġâhed vücûbed Ğudâ dimek Şîzer
Hem istedi dime ġâst u künend eylerler
- 90 Güzel kıoıar dise ġoş bûyed oldı yüce bülend
Berây beher u zi-behr ez-berây içün zû mend
- 91 Çünîn böyle pezîred kabûl ider meh ulu
Şaġîr keh dime kendüsi ġîş u ġod kendü
- 92 Dinür ise pes ne-şüden 'adem soñı mâ biz
Behîşt cennet şe'y çîz di şümâ dime siz

- 93 Nivişt yazdı nivişte yazılmış di peser
Di müttehid dise yekdil di cümleye yekser
- 94 Ol ân eşhed di mî güvâhem u bî -siz
Helâ hele nigered di baçar mîlî mî siz
- 95 Be-kerden itmege pürsed su'âl eyler dime hem
O yana peyrev u öñ pîş dinse nâkış kem
- 96 Oğunmuşa di be-hânde di okuyuş hâniş
Rehâ halâş olana nezd yan 'ilim dâniş
- 97 Şu ol dimek iltersin dinürse di merrî
Di reh-nümây kulağuz bir aħara digeri
- 98 Di hest var müteba'iz dimek teba'uz-dâr
Peyem-berân nebîler be-kâred eyler kâr
- 99 Merâm kâm di kimdür dinürse kîst eger
Daħi rizâ getürici dimek rizâ-âver
- 100 Gidişlere revîşân eyler emr fermâyed
Dinildi ħarice bîrûn u nîk eyü kötü bed
- 101 Ne nî vü nâ degil u nî ne yok günâh beze
Ĥaṭâ' muşahħihini be-a'ṭâ'-i îlâh bize

SONUÇ

1279 (m. 1862) tarihinden önce yaşadığı bilinen Ahmed Ferîd'in doğum ve ölüm tarihleri hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Öğrenim hayatı ve mesleği ile ilgili bir bilgi de mevcut değildir. Sadece; eserinde kendisinin bildirdiği üzere Hüseyin Necîb ve Muhammed İzzet isimli iki oğlunun olduğu bilinmektedir. Şair, Adudî'nin eserini Arapça manzum formata sokmuş ve yine manzum formatta Türkçe ve Farsça'ya tercüme etmiştir. Bu da şairin, bu üç dile vakıf olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Ahmed Ferîd, Adudî'nin eserinin şerhi olan Devvânî'nin "Şerhu'l-Akaidi'l-Adudiyye"si ile bu şerhe hâşiye olan Mehmet Fevzi Efendi'nin "el-Cemâlû'd-Deyyânî ale'l-Celâli'd-Devvânî" isimli eserinden faydalanmıştır. Bu cihetle şair, manzumesinin bu iki esere bedel olduğunu söylemiştir. Şair, şiirinde Eski Anadolu Türkçesi'nin dil hususiyetlerine bağlı kalmış, eserini yazarken edebî bir amaç gütmemiş ve eserinde söz sanatlarına başvurmamıştır. Didaktik nitelikte olan eserini Ehl-i Sünnet akaidini öğretmek amacıyla yazmıştır. Nitekim klasik Türk edebiyatı döneminde tespit edilen akâid konulu manzum eserlerin tümü Ehl-i Sünnet itikâdına uygun yazılmıştır. Klasik dönemde manzum olarak yazılmış onlarca tercüme ve telif akâid konulu eser mevcuttur. Ayrıca bu eserin varlığı, XIX. asırda hala manzum anlatı geleneğinin revaçta olduğunu ve geleneksel akaid eğitimi kaynaklarının henüz terk edilmediğini göstermektedir. Akaid konulu eserlerden bir kısmı çalışılmış olup bir kısmı da çalışmak isteyen araştırmacılar için yeni bir çalışma sahasıdır.

KAYNAKÇA

Akçay, Ali İhsan (2011). *Türk Edebiyatında Manzum Akâidnâmeler: İnceleme-Metin*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Anay, Harun (1994). "Devvânî". *İslam Ansiklopedisi*. C. 9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 257-262.

Devellioğlu, Ferit (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Erdoğan, Mustafa (2013). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Erdoğan, Mehtap (2014). "Ferdî, Ahmed Ferîd Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ferdi-ahmed-ferid-efendi>. [erişim tarihi: 21.11.2020]

Görgün, Tahsin (2000). "Âcî, Adudüddin". *İslam Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 410-414.

Kılavuz, Ahmet Saim (1989). "Akaid". *İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 212-216.

Koca, Muhammet Ali (2016). "el-Akâ'idü'n-Nesefiyye ve el-Akâ'idü'l-Adudiyye Örneğinde Osmanlı'da Akaid Risaleleri: Problemler, Özellikler ve Literatür". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 14(28): 41-97.

Mecek, Süleyman (2010). *Reyyî'nin Kitâb-ı Rûşenî isimli Manzum Ferâizi (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi

Uzun, Mustafa İsmet (1995). "Fevzi Efendi Edirne Müftüsü". *İslam Ansiklopedisi*. C. 12. 506-509). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 506-509.

Yakub, İmîl Bedî (1991). *el-Mu'cemü'l-mufassal fî ilmi'l-arûz ve'l-kâfiye ve funûnü's-şî'r*. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye.

Yavuz, Yusuf Şevki (1989). "el-Akâidü'l-Adudiyye". *İslam Ansiklopedisi*. C. 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2016.

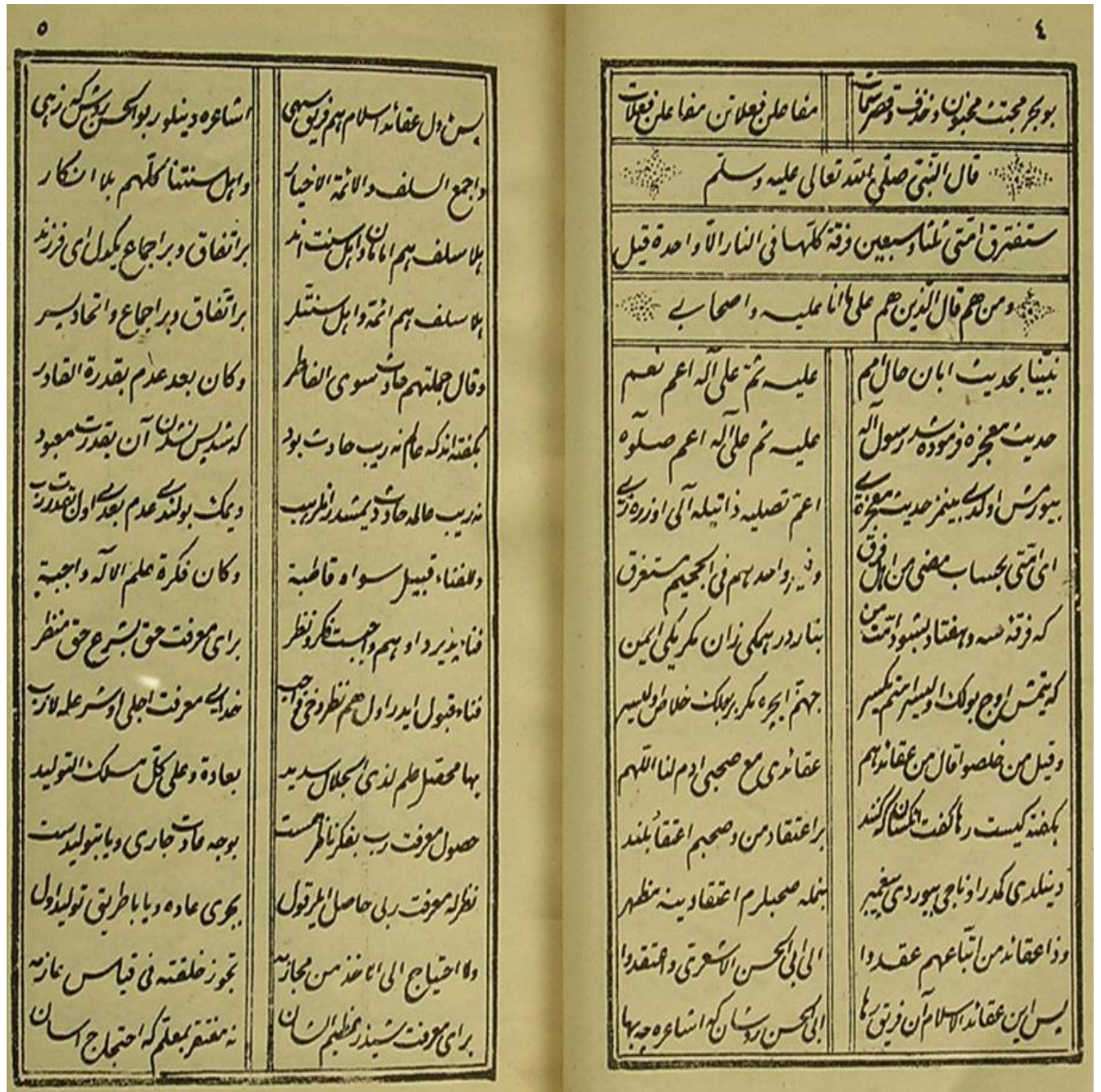
Yazma Eserler

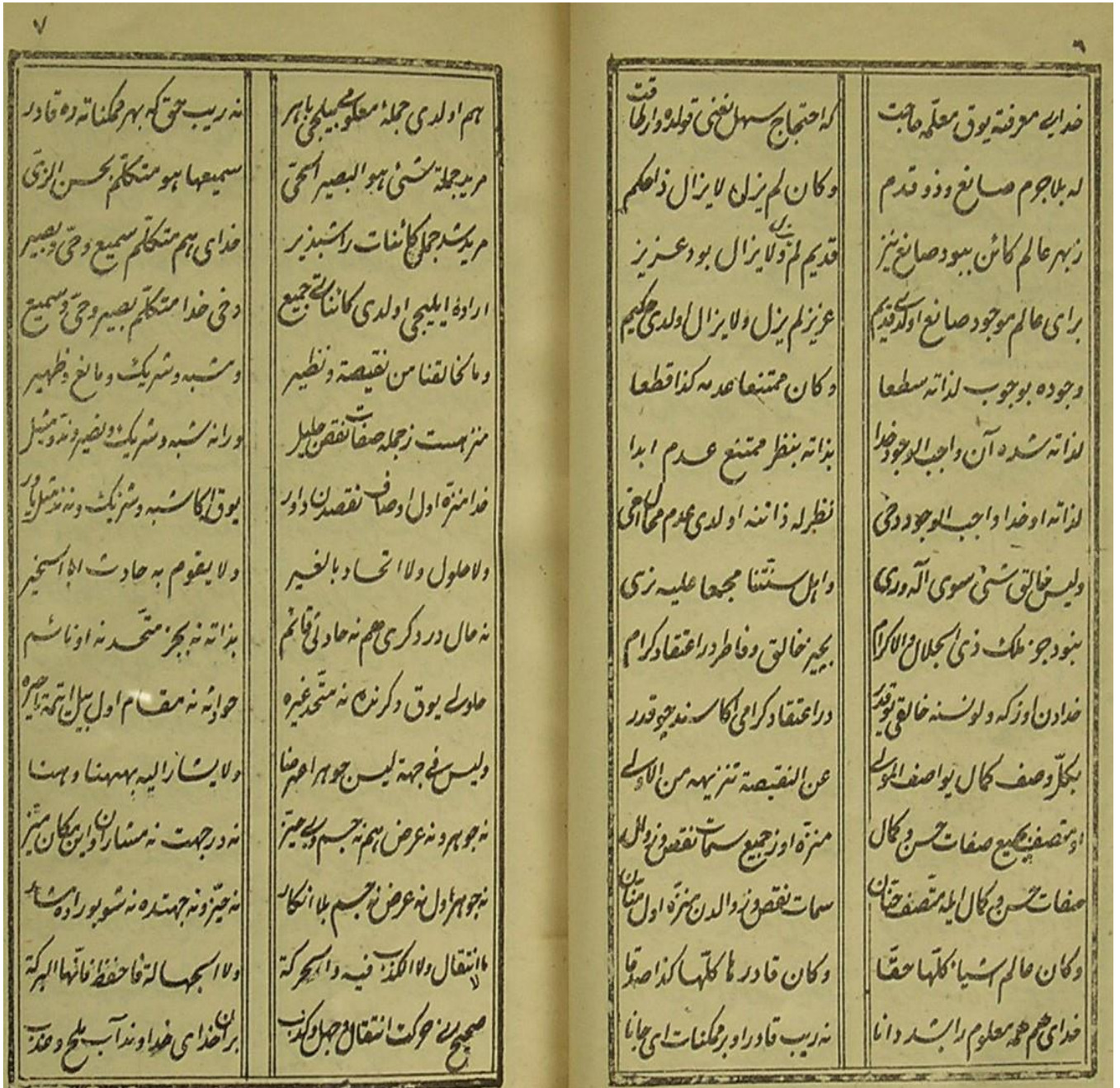
Manzume-i Otuziki Farz, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi. No. 19 Hk 1084/2. s. 2-19.

EKLER:

EK-1: Orijinal Metin

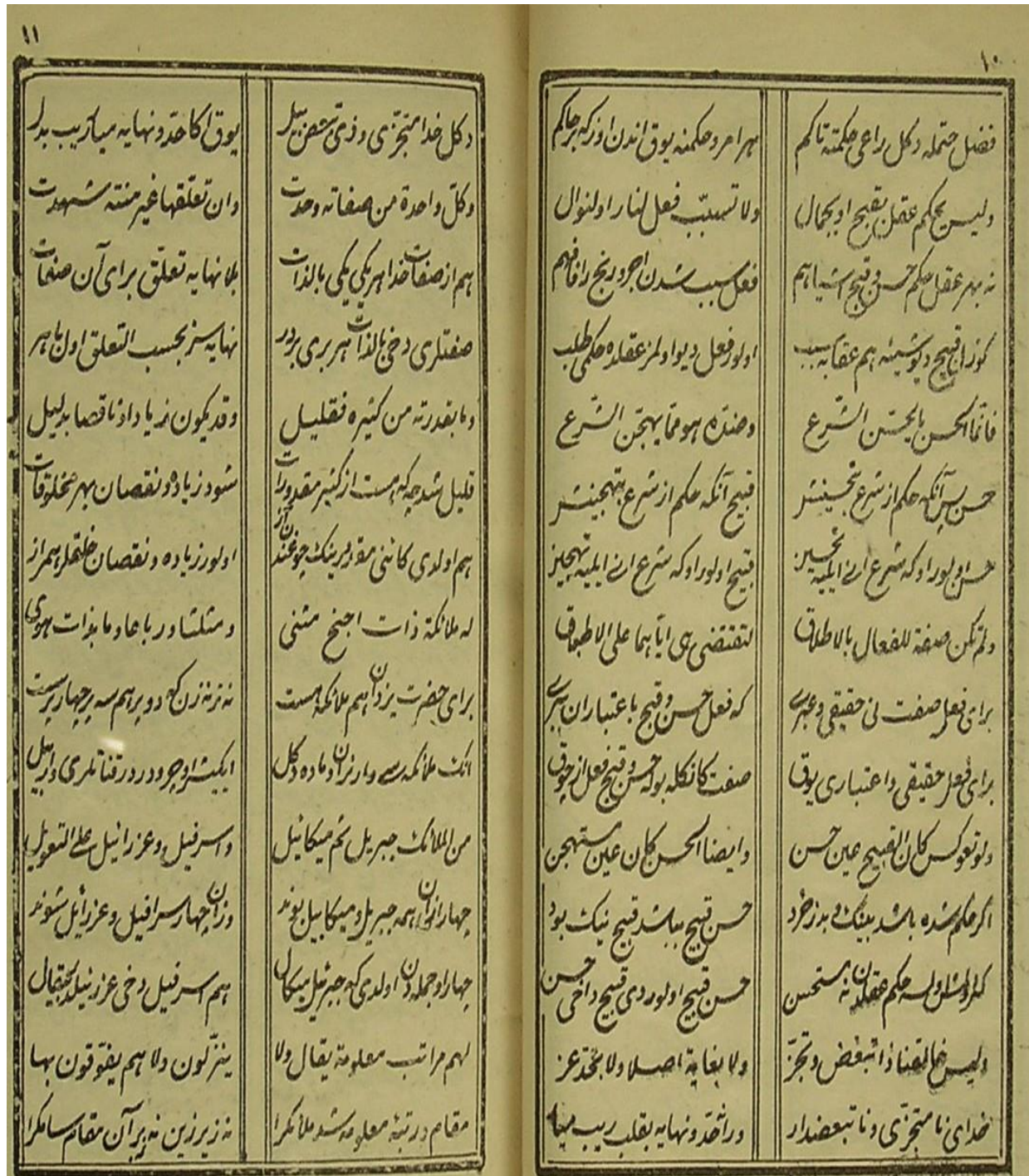

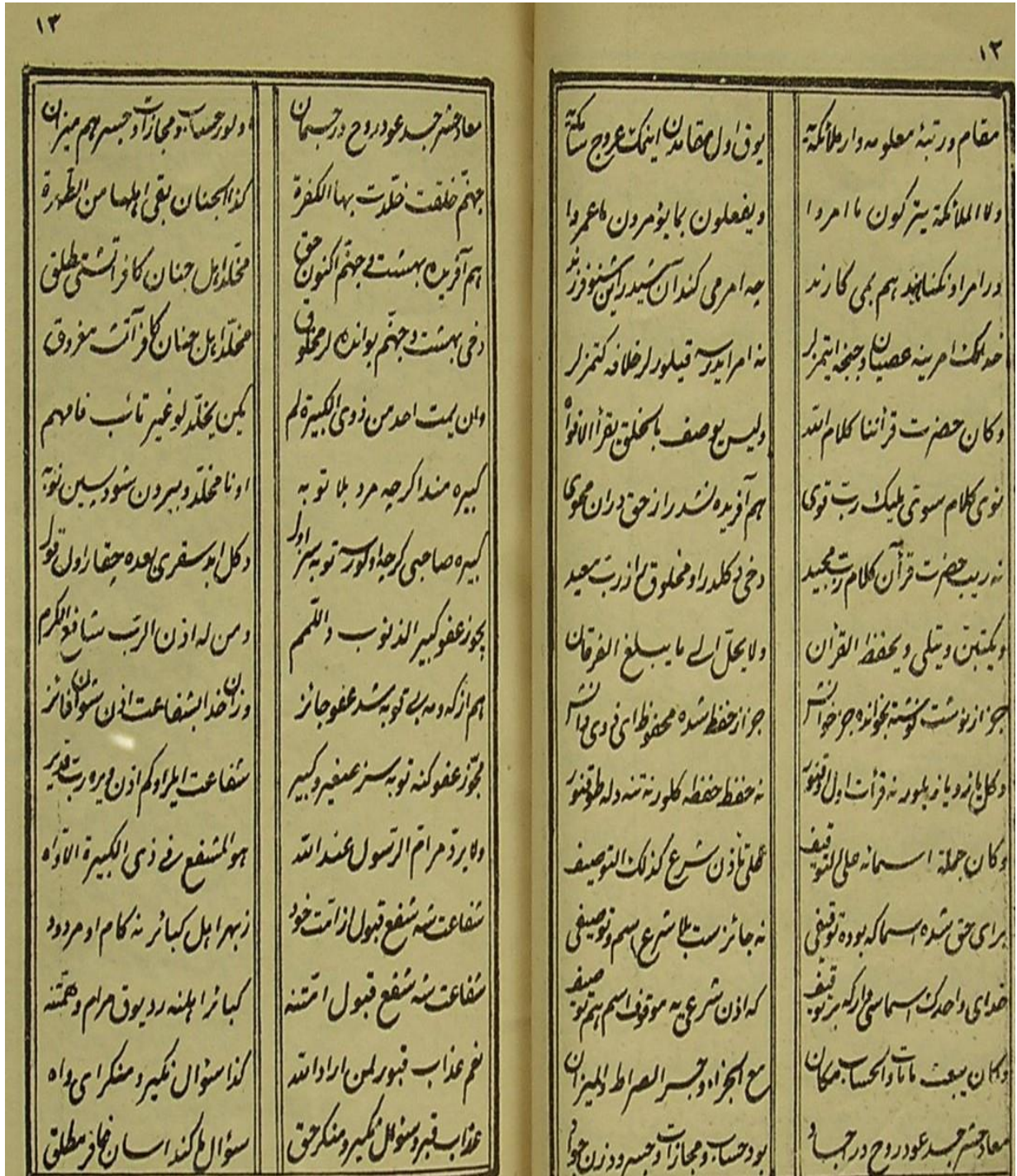

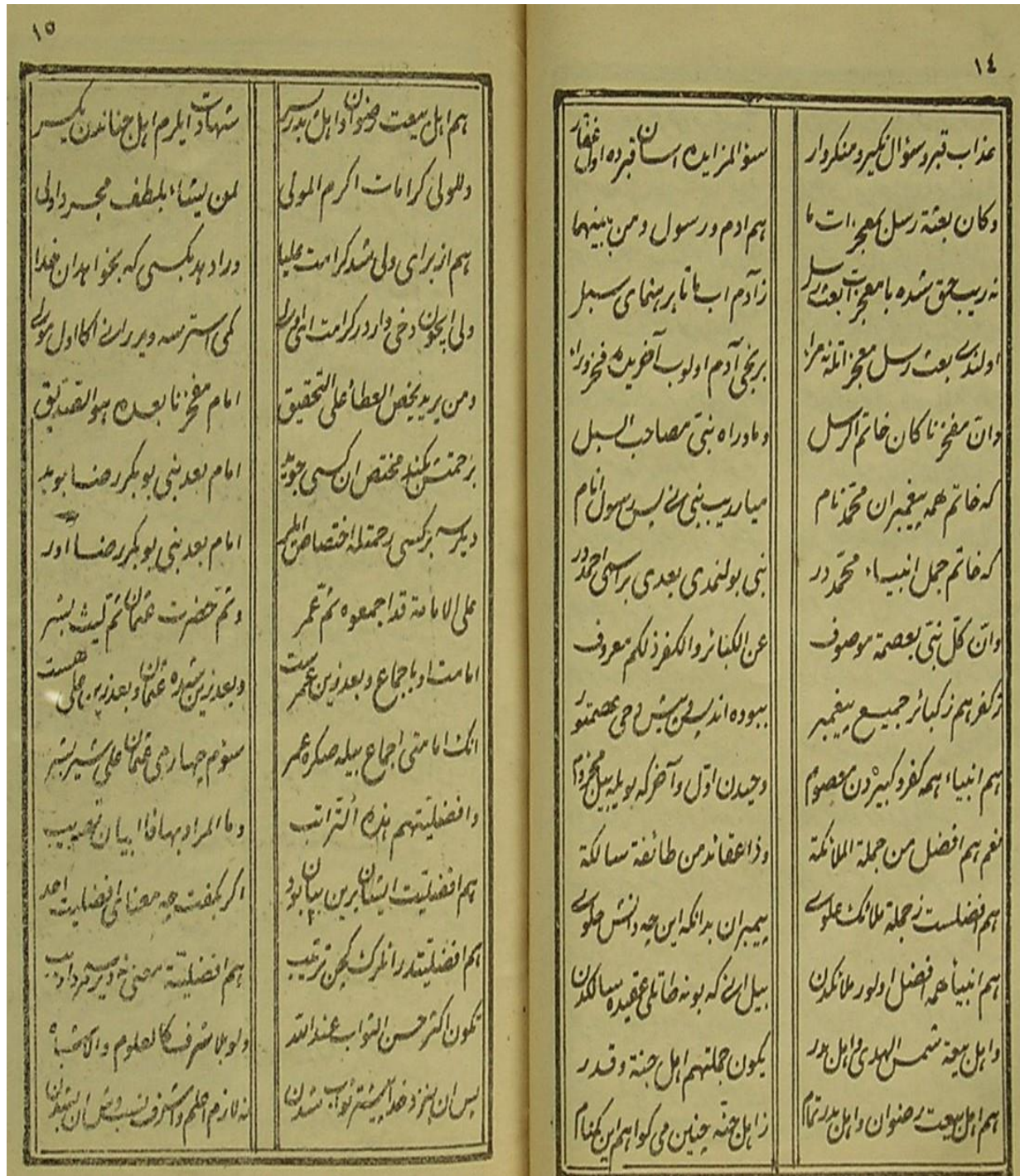

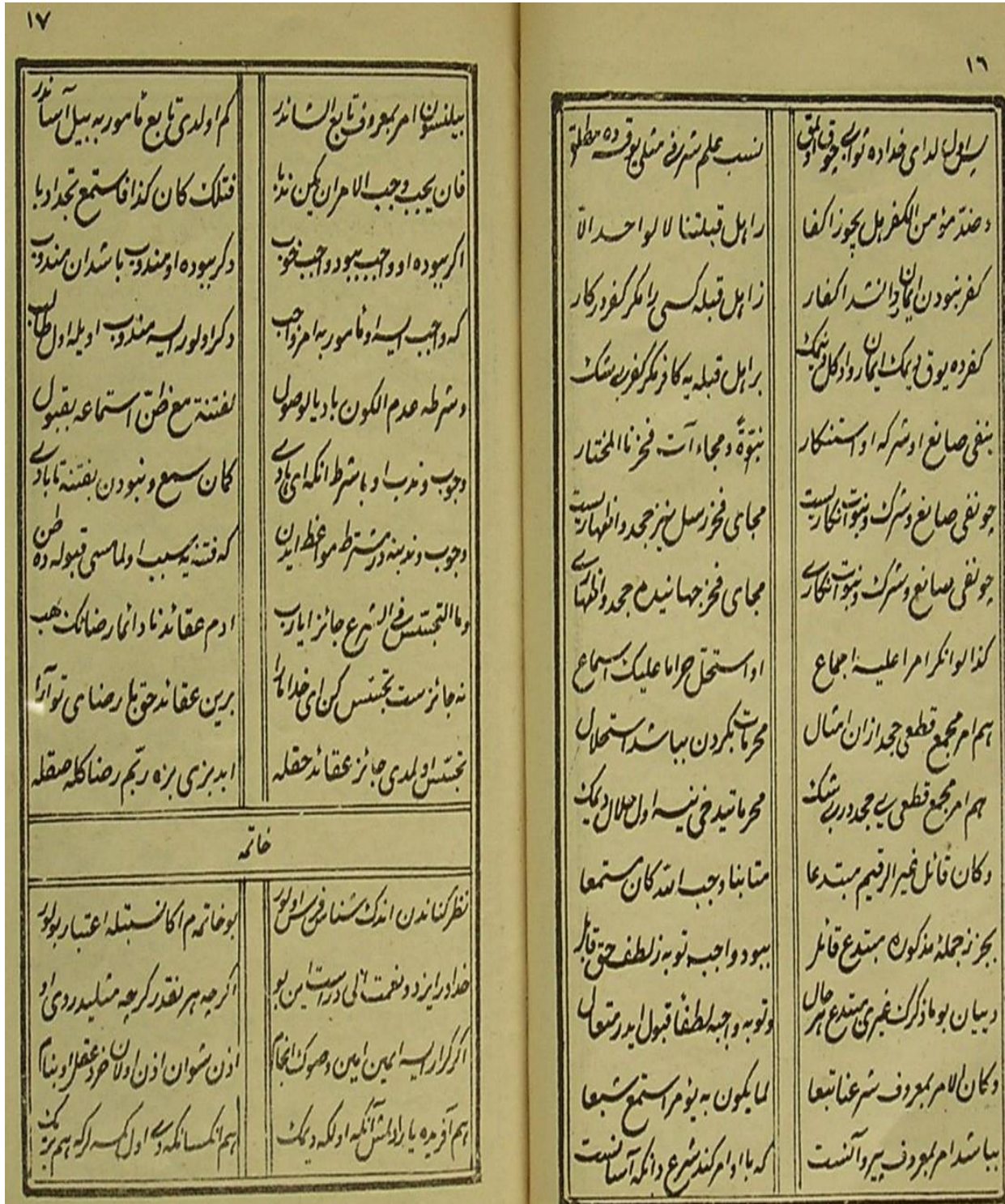
<p>نه لطف واصلح و تعویض علی طالب ولا المعصية واجبا عليه عقاب برای معصیتش هم عقاب لازم نیست عقاب ذنبه هم واجب و ملزمی حازم و ما الائمة الا بلطفه فضل انابت افضل است این مهور فضل انابتی آنک که ما هوش ظاهر ایست به جور بفعله و علیه بفعلی که حکم شناس شو نافر جوازی بوق بکنوا انی مفاد غیر و ما لغرض فی فعاله حاس برای کار خداوندی غرض سرمد معلول اولدی افعال باغرض کوه بامر علیه ایس حاکم سعی نه و ایست و نه حاکم حوزان خدا عدل</p>	<p>دکل خدای سلام اوزره بیج ذوا فما الطاعة عبد عليه حتم نواب برای طاعت بنده نواب و بنیست نواب طاعت بنده دکل کال لازم و ایس منه تیج عقاب عدل تیج ز خدا هم عقاب او عدل تیج بوق و خدا عقاب عدل و منه فاطمة احکم لایحوز الیه بجور یا بظلم نسبت او ناجاز خدا حکم دایسند ظلم جور نیست و حکم بمراد و یفعلن باشا بکار دایزد و فرماید ان چه که جوید نه استسه یا بر اول دیلر سه حکم ایلر دلم بحیبه فضال حکمه راعی و راع و حکم و راعی حکم برای فضل</p>	<p>صحيح دکل حرکت استقامت جهان بیغ یری الاله لمن اسنوا بلا حمة بمؤمنان خدا دیده هست روزگار یکانه کویره کورینور او روز قیام مستی خالقنا کله هو الموجود خدای عزوجل هر چه استوست شود خدای هر نه بجهت اول وجود کله و بالارادة و اسخلق الائم و المكفر گناه و کفر بخلق دارا شن بالذات اراده خلقه بالذات کفر و ذنب و بز عن الکفور و عن کل جنحة لارین ولی ز کفر و گناه نیست آن رضا آور ولی گناه و کفر و دکل خدا را رضی و لا علیه و جوب لذت اصلا نه صیر و اجب لازم بر آن خدای سلام</p>	<p>خدای بر کم اوزره بیکو کله و ذوغ و لا مقابلة يوم منظر العدة و ران نبود تقابل جهت خدا و ران تقابل جهتنش با و ران مقام دکل غیر مستی له فلا بوجود و هر چه که بخو استقامت خدای نیست و هر نه بجهت اول عدمه قالو غنی و کم بک محتاج و احدی بار غنی بجز نه محتاج حق بذات و صفات غنی بذات و صفات اتقاری بوق چیزه و لا علیه له احکم حاکم انی قاض بر آن بوق له احکم نسبت بیج داور اول اوزره بوق له احکم حاکم و قاض مثال لاصلح و اللطف و العطا فضلا جو لطف و اصلح و تعویض کردن آلام</p>
---	--	--	---

ولا مخالفة لاله و لا لاله

۱۷

بیلنسک امر بمر و فایح الی اند
 فان یجب وجب الاحران یکن نذ
 اگر پیوده او واجب پیوده واجب خوب
 که واجب ایسه و ما سور به امر واجب
 و شرطه عدم الکلون با دیار الوصول
 و وجوب و نرب و با شرطه انکه ای دی
 و وجوب و نرب و در شرطه مو غلط ای دی
 و بالتجسس فی الشرع جائز ای یار
 نه جائز است تجسس کن ای خدا ما
 تجسس اولدی جائز عقائد حقله

کم اولدی تابع ما سور به سبیل آسما
 فقلک کان کذا فاستمع تجد ایا
 در پیوده او مندوبه با سندان مندوبه
 در کرا اولور ایسه مندوبه اولیل اول علی
 لفتنه مع ضن استماعه بقبول
 کان سماع و نبودن بقضه تا با دی
 که فتنه یسبب اولماسی قبوله ده
 ادم عقائد نادانمار رضائک هب
 برین عقائد حق بار رضائی تو آرا
 ابد بزی بزه رجم رضائک صقله

خاتمه

نظر کناندن اندک سنا فی اولور
 خدا در یزد و نعمت الی در است یمن بو
 اگر کرا ایسه یمن ایمن و صوت ایجا
 هم آفریده یار اولمس انکه اولکه دیکت

بو خاتمه اکانستبله اعتبار بو بو
 اگر چه هر نقدر کر چه منیلدر روی
 اذن سنوان اذن اول خرد عقل و بنا
 اهرم انکس انکه اول که اول که هم بزم

۱۶

نسب علم سرفه مندی بوقده مطلقه
 راهل قبلتنا لا لواحد الا
 ز اهل قبله کسی را مگر کفر در کار
 بر اهل قبله به کافر مگر کفرین شک
 بنوة و مجاد است فخرنا المختار
 مجای فخر رسل نیز محمد و انهار است
 مجای فخر جهانید محمد و انهار است
 او استحل حراما علیک اسماع
 محرمت بکردن بیاست استحل
 محرمتی فی نیه اول حال دیکت
 متابنا و جب الله کان استمعا
 بیود و واجب توبه ز لطف حق قابل
 و توبه و جهه لطف قبول ایدر متعالی
 لما یكون به یوم استمع شعا
 که با او امر کند شرع و انکه آساست

سبیل لدای خداده نوایه جو فایح
 د صد مؤمن المغربل بجزو الکفار
 کفر نبودن یگا و انشد الکفار
 کفره یوق بیکت ایثار و اول کل نیک
 بنفی صانع او شرکه او استنکار
 جو نفعی صانع و شرک و بنو انکار است
 جو نفعی صانع و شرک و بنو انکار است
 کذا لو انکر امر اعلی اجماع
 هم امر مجمع قطعی جدا زان امثال
 هم امر مجمع قطعی بی جد در بر شک
 و کان قائل غیر الرقیم مبتدعا
 بجز جمله مذکور بستمع قائل
 دیسان بو ما ذکر غیر می مستدع حال
 و کان الامر بمر و ف سر غنا تبعا
 بیاستد امر بمر و ف یرو استنت

